บทที่ 3

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออก (ศิลปกรรม-ศิลปหัตถกรรม)

การศึกษาและวิจัยได้กำหนดพื้นที่หลักในภาคตะวันออก ประกอบด้วย 8 จังหวัด คือ 1. จังหวัดชลบุรี 2. จังหวัดจันทบุรี 3. จังหวัดตราด 4. จังหวัดระยอง 5. จังหวัดปราจีนบุรี 6. จังหวัดนครนายก 7. จังหวัดสระแก้ว และ 8. จังหวัดฉะเชิงเทรา ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาและวิจัยจะเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจในเขตพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 เขต คือ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. และตำบล[1] ในเขตเทศบาลที่ได้รับการจัดตั้งก่อนปี พ.ศ.2540 เป็นหลัก โดยการสำรวจเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออก จะใช้วิธีการเลือกสุ่มในกลุ่มของเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเขตเทศบาล โดยจะเน้นน้ำหนักความสำคัญลงไปที่องค์การบริหารส่วนตำบล แบบสุ่มกระจายทั่วไปให้ครอบคลุมเขตพื้นที่ 2 เขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีรายละเอียดของเขตพื้นที่แหล่งข้อมูลพื้นฐานสำหรับใช้ประกอบการศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ คือ

1. เขตเมืองหรือเขตที่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาล ประกอบด้วย 20 เทศบาล ใน 7 จังหวัด คือ

1.1 ภาคตะวันออกตอนล่าง

1.1.1 จังหวัดชลบุรีบางส่วน ประกอบด้วย 8 เทศบาล

1.1.1.1 เทศบาลเมืองชลบุรี

1.1.1.2 เทศบาลเมืองศรีราชา

1.1.1.3 เทศบาลตำบลแสนสุข

1.1.1.4 เทศบาลตำบลสัตหีบ

1.1.1.5 เทศบาลตำบลบางพระ

1.1.1.6 เทศบาลตำบลบางทราย

1.1.1.7 เทศบาลตำบลอ่างศิลา

1.1.1.8 เทศบาลตำบลบ้านสวน

---

[1] จะใช้เรียกชื่อตำบลตั้งอยู่ในเขตเทศบาล

แผนที่ภาคตะวันออกแสดงขอบเขตของจังหวัดและอำเภอ

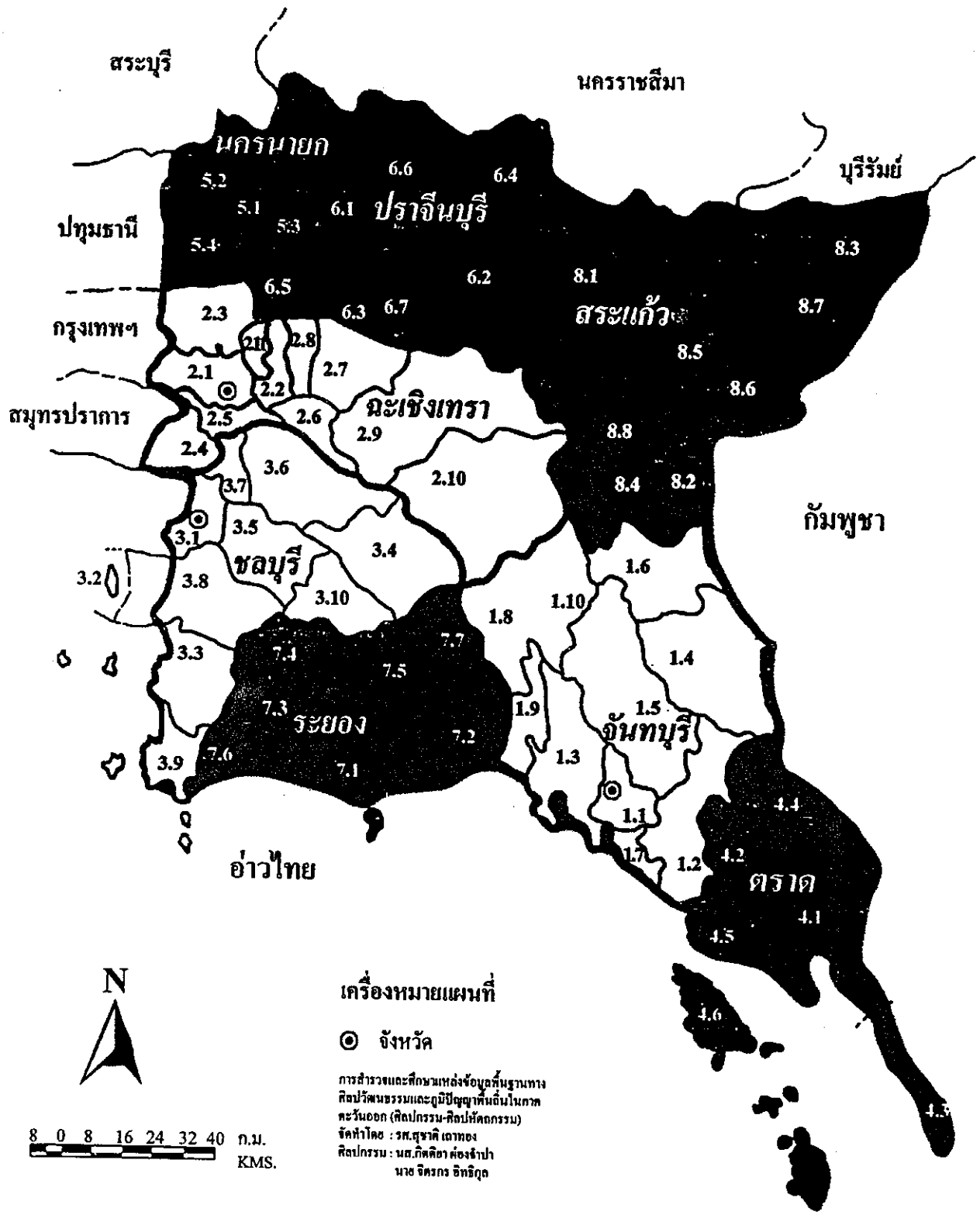

จังหวัดและอำเภอในภาคตะวันออกและที่สำรวจพบแหล่งข้อมูล

1. **จันทบุรี**
1.1 เมืองจันทบุรี
1.2 ขลุง
1.3 ท่าใหม่
1.4 โป่งน้ำร้อน
1.5 มะขาม ●
1.6 สอยดาว ●
1.7 แหลมสิงห์
1.8 แก่งหางแมว ●
1.9 นายายอาม ●
1.10 กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ

2. **ฉะเชิงเทรา**
2.1 เมืองฉะเชิงเทรา
2.2 บางคล้า
2.3 บางน้ำเปรี้ยว
2.4 บางปะกง
2.5 บ้านโพธิ์
2.6 แปลงยาว
2.7 พนมสารคาม
2.8 ราชสาส์น
2.9 สนามชัยเขต ●
2.10 ท่าตะเกียบ ●
2.11 กิ่งอำเภอคลองเขื่อน

3. **ชลบุรี**
3.1 เมืองชลบุรี
3.2 เกาะสีชัง
3.3 บางละมุง
3.4 บ่อทอง
3.5 บ้านบึง
3.6 พนัสนิคม
3.7 พานทอง
3.8 ศรีราชา
3.9 สัตหีบ
3.10 หนองใหญ่ ●
3.11 กิ่งอำเภอเกาะจันทร์ ●

4. **ตราด**
4.1 เมืองตราด
4.2 เขาสมิง
4.3 คลองใหญ่ ●
4.4 ปะไร่
4.5 แหลมงอบ
4.6 กิ่งอำเภอเกาะช้าง ●

5. **นครนายก**
5.1 เมืองนครนายก
5.2 บ้านนา
5.3 ปากพลี
5.4 องครักษ์

6. **ปราจีนบุรี**
6.1 เมืองปราจีนบุรี
6.2 กบินทร์บุรี
6.3 ศรีมโหสถ
6.4 นาดี
6.5 บ้านสร้าง
6.6 ประจันตคาม ●
6.7 ศรีมหาโพธิ์

7. **ระยอง**
7.1 เมืองระยอง
7.2 แกลง
7.3 บ้านค่าย
7.4 ปลวกแดง ●
7.5 วังจันทร์ ●
7.6 บ้านฉาง ●
7.7 กิ่งอำเภอเขาชะเมา ●
7.8 กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา ●

8. **สระแก้ว**
8.1 เมืองสระแก้ว
8.2 คลองหาด ●
8.3 ตาพระยา
8.4 วังน้ำเย็น ●
8.5 วัฒนานคร
8.6 อรัญประเทศ
8.7 กิ่งอำเภอโคกสูง
8.8 เขาฉกรรจ์
8.9 กิ่งอำเภอวังสมบูรณ์ ●

หมายเหตุ ● ยังไม่ได้ทำการสำรวจ

1.1.2 จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย 4 เทศบาล

1.1.2.1 เทศบาลเมืองจันทบุรี

1.1.2.2 เทศบาลเมืองขลุง

1.1.2.3 เทศบาลตำบลปากน้ำแหลมสิงห์

1.1.2.4 เทศบาลตำบลจันทนิมิต

1.1.3 จังหวัดตราด ประกอบด้วย 1 เทศบาล

- เทศบาลเมืองตราด

1.1.4 จังหวัดระยอง ประกอบด้วย 2 เทศบาล

1.1.4.1 เทศบาลนครระยอง

1.1.4.2 เทศบาลตำบลบ้านค่าย

1.2 ภาคตะวันออกตอนบน

1.2.1 จังหวัดชลบุรีบางส่วน ประกอบด้วย 1 เทศบาล

- เทศบาลเมืองพนัสนิคม

1.2.2 จังหวัดปราจีนบุรี ประกอบด้วย 1 เทศบาล

- เทศบาลเมืองปราจีนบุรี

1.2.3 จังหวัดนครนายก ประกอบด้วย 1 เทศบาล

- เทศบาลเมืองนครนายก

1.2.4 จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วย 2 เทศบาล

1.2.4.1 เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

1.2.4.2 เทศบาลตำบลบางคล้า

2. เขตชนบท และ/หรือ เขตนอกเมือง เขตนอกเมืองหรือเขตที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 144 อบต. ประกอบด้วยเขตพื้นที่ต่อไปนี้ คือ

2.1 ภาคตะวันออกตอนล่าง

2.1.1 จังหวัดชลบุรีบางส่วน ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 13 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. คลองตำหรุ
2. อบต. เสม็ด
3. อบต. เหมือง
4. อบต. หนองไม้แดง
5. อบต. คอนหัวพ่อ
6. อบต. หนองข้างคอก

อำเภอสัตหีบ

- อบต. นาจอมเทียน

อำเภอบางละมุง

1. อบต. หนองปรือ
2. อบต. กระทิงลาย
3. อบต. ห้วยใหญ่
4. อบต. หนองปลาไหล

อำเภอศรีราชา

- อบต. บางพระ

อำเภอเกาะสีชัง

- อบต. ท่าเทววงษ์

2.1.2 จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 22 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. คมบาง
2. อบต. ท่าช้าง
3. อบต. บางกะจะ
4. อบต. เกาะขวาง
5. อบต. คลองนารายณ์

อำเภอแหลมสิงห์

1. อบต. บางสระเก้า
2. อบต. บางกะไชย
3. อบต. พริ้ว

อำเภอโป่งน้ำร้อน

- อบต. โป่งน้ำร้อน

อำเภอท่าใหม่

1. อบต. รำพัน
2. อบต. เขาบายศรี
3. อบต. คลองขุด
4. อบต. บ่อพุ
5. อบต. พลอยแหวน
6. อบต. ทุ่งเบญจา

อำเภอขลุง

1. อบต. ตะปอน
2. อบต. เกวียนหัก
3. อบต. ขลุง

อำเภอมะขาม

- อบต. ท่าหลวง

อำเภอนายายอาม

- อบต. สนามไชย

กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ

1. อบต. พลวง
2. อบต. ตะเคียนทอง

2.1.3 จังหวัดตราด ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 13 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. วังกระแจะ
2. อบต. ชำราก
3. อบต. หนองเสม็ด
4. อบต. ท่าพริก

อำเภอแหลมงอบ

1. อบต. แหลมงอบ
2. สภาตำบลน้ำเชี่ยว

อำเภอบ่อไร่

1. อบต. หนองบอน
2. อบต. สะใหญ่
3. อบต. คลองยอ

อำเภอเขาสมิง

1. อบต. ท่าโสม
2. อบต. วังตะเคียน

กิ่งอำเภอเกาะช้าง

1. อบต. เกาะช้าง
2. อบต. เกาะช้างใต้

2.1.4 จังหวัดระยอง ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 10 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. ทับมา
2. อบต. เพ
3. อบต. เชิงเนิน
4. อบต. ปากน้ำ

อำเภอบ้านค่าย

- อบต. ตาขัน

อำเภอแกลง

1. อบต. กองดิน
2. อบต. ทางเกวียน
3. อบต. กร่ำ
4. อบต. คลองปูน
5. อบต. ชากพง

2.2 ภาคตะวันออกตอนบน

2.2.1 จังหวัดชลบุรีบางส่วน ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 15 อบต. คือ

อำเภอพนัสนิคม

1. อบต. หนองเหียง
2. อบต. นาเริก
3. อบต. ไร่หลักทอง
4. อบต. วัดโบสถ์
5. อบต. หัวถนน
6. อบต. ท่าข้าม
7. อบต. วัดหลวง
8. อบต. สระสี่เหลี่ยม
9. อบต. หน้าพระธาตุ

อำเภอพานทอง

1. อบต. หน้าประดู่
2. อบต. บ้านเก่า
3. อบต. หนองตำลึง

อำเภอบ่อทอง

1. อบต. บ่อทอง
2. อบต. พลวงทอง

อำเภอบ้านบึง

- อบต. บ้านบึง

2.2.2 จังหวัดปราจีนบุรี ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 17 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. บางบริบูรณ์
2. อบต. ท่างาม
3. อบต. เนินหอม
4. อบต. ดงพระราม
5. อบต. บ้านพระ

อำเภอศรีมหาโพธิ์

1. อบต. หนองโพรง
2. อบต. หัวหว้า

อำเภอกบินทร์บุรี

1. อบต. หนองกี่
2. อบต. หาดนางแก้ว

อำเภอประจันตคาม

1. อบต. โพธิ์งาม
2. อบต. เกาะลอย
3. อบต. ดงบัง

อำเภอศรีมโหสถ

1. อบต. โคกปีบ
2. อบต. โคกไทย

อำเภอนาดี

1. อบต. แก่งดินสอ
2. อบต. สะพานหิน

อำเภอบ้านสร้าง

- อบต. บ้านสร้าง

2.2.3 จังหวัดนครนายก ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 17 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. สาลิกา
2. อบต. บ้านใหญ่
3. อบต. พรหมณี
4. อบต. ท่าช้าง
5. อบต. คงละคร
6. อบต. ศรีจุฬา
7. อบต. หินตั้ง

อำเภอองครักษ์

1. อบต. องครักษ์
2. อบต. โพธิ์แทน

อำเภอบ้านนา

1. อบต. อาษา
2. อบต. ทองหลาง
3. อบต. เขาเพิ่ม
4. อบต. บ้านนา
5. อบต. บางอ้อ
6. อบต. บ้านพร้าว

อำเภอปากพลี

1. อบต. โคกกรวด
2. อบต. นาหินลาด

2.2.4 จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 20 อบต. คือ

อำเภอสระแก้ว

1. อบต. สระแก้ว
2. อบต. ท่าแยก

อำเภอตาพระยา

1. อบต. ตาพระยา
2. อบต. ทัพเสด็จ
3. อบต. ทัพราช
4. อบต. ทัพไทย

อำเภออรัญประเทศ

1. อบต. เมืองไผ่
2. อบต. คลองน้ำใส
3. อบต. ฟากห้วย
4. อบต. หันทราย

อำเภอวังน้ำเย็น

- อบต. วังน้ำเย็น

อำเภอวัฒนานคร

1. อบต. วัฒนานคร
2. อบต. ผักขะ
3. อบต. แซร์ออ
4. อบต. ท่าเกวียน

อำเภอเขาฉกรรจ์

1. อบต. เขาฉกรรจ์
2. อบต. เขาสามสิบ
3. อบต. หนองหว้า

กิ่งอำเภอโคกสูง

1. อบต. โคกสูง
2. อบต. หนองแวง

2.2.5 จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล 17 อบต. คือ

อำเภอเมือง

1. อบต. บ้านใหม่
2. อบต. บางแก้ว
3. อบต. บางขวัญ
4. อบต. ท่าไข่

อำเภอพนมสารคาม

1. อบต. พนมสารคาม
2. อบต. เมืองเก่า
3. อบต. ท่าถ่าน
4. อบต. บ้านซ่อง

อำเภอราชสาส์น

- อบต. ดงน้อย

อำเภอแปลงยาว

1. อบต. หัวสำโรง
2. อบต. วังเย็น

อำเภอบางปะกง

1. อบต. บางเกลือ
2. อบต. บางวัว

อำเภอบางคล้า

- อบต. ปากน้ำ

อำเภอบางน้ำเปรี้ยว

- อบต. ศาลาแดง

อำเภอบ้านโพธิ์

- อบต. สิบเอ็ดศอก

กิ่งอำเภอคลองเขื่อน

- อบต. บางตลาด

แผนที่ภาคตะวันออกแสดงขอบเขตของอำเภอที่สำรวจพบแหล่งข้อมูล

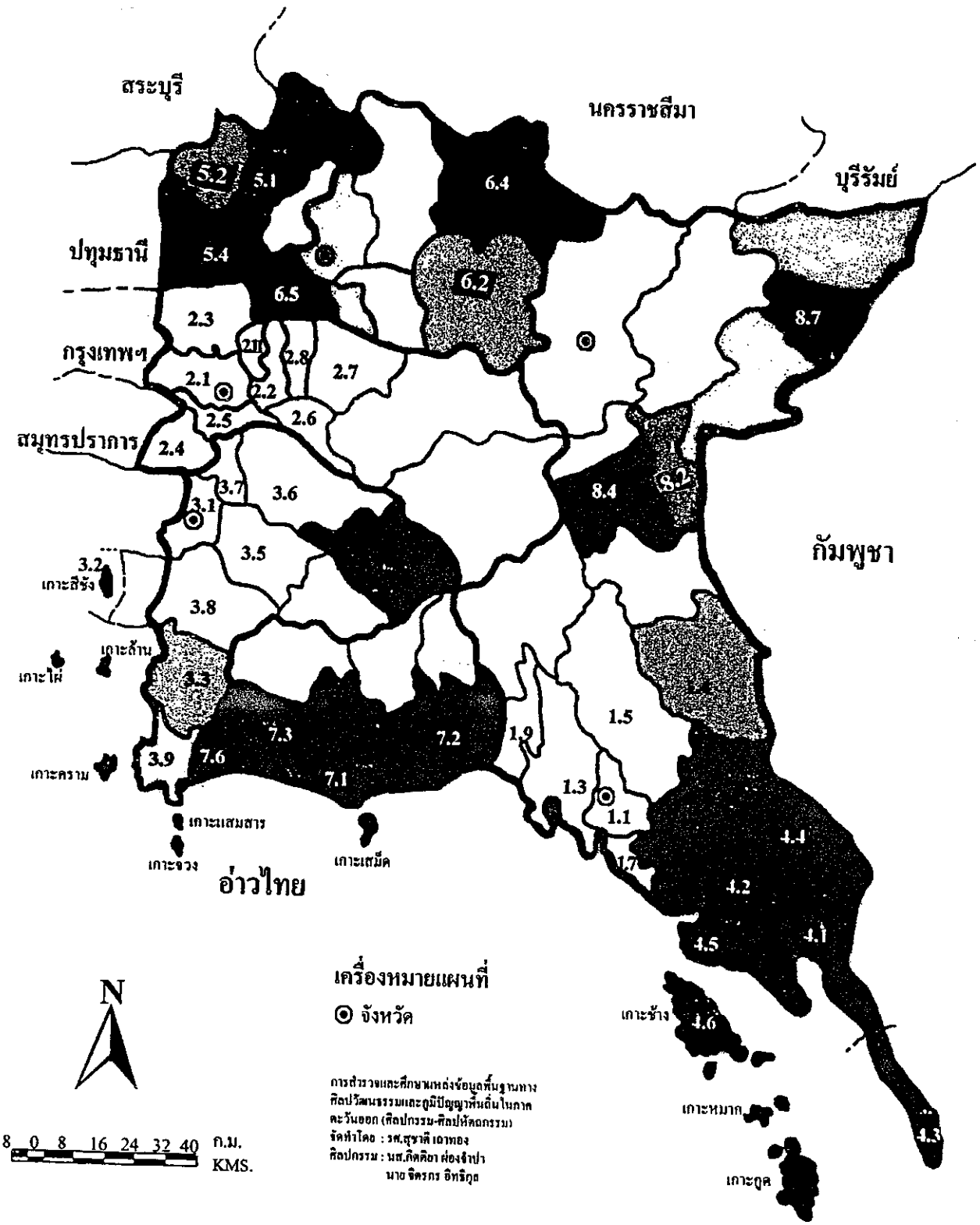

ตารางที่ 2 : จำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนภูมิภาคของภาคตะวันออก จำแนกตามจังหวัด

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน					รวม	หมายเหตุ
		สภาตำบล	อบต.	เทศบาล	อำเภอ	กิ่งอำเภอ		
1	ชลบุรี	-	76	25	10	1	112	อบต.เต็มพื้นที่
2	จันทบุรี	2	67	16	9	1	95	
3	ตราด	5	32	9	5	1	52	
4	ระยอง	-	54	16	6	2	78	อบต.เต็มพื้นที่
5	ปราจีนบุรี	-	61	12	7	-	80	
6	นครนายก	-	40	5	4	-	49	อบต.เต็มพื้นที่
7	สระแก้ว	1	57	8	7	2	75	
8	ฉะเชิงเทรา	1	90	22	10	1	124	
	รวม	9	477	113	58	8	665	

ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2542

จากตารางที่ 2 แหล่งข้อมูลจำแนกตามเขตการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทั้งหมดจำนวน 477 อบต. 113 เทศบาล และ 9 สภาตำบล ส่วนองค์กรปกครองส่วนภูมิภาค มี 58 อำเภอ และ 8 กิ่งอำเภอ วิเคราะห์จำแนกเป็นรายจังหวัดพบว่า จังหวัดฉะเชิงเทรามีองค์การบริหารส่วนตำบลมากที่สุด คือ 90 อบต. รองลงมาคือ จังหวัดชลบุรี 76 อบต. และน้อยที่สุดคือ จังหวัดตราด 32 อบต. สำหรับจังหวัดมีองค์การบริหารส่วนตำบลเต็มพื้นที่มี 3 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดนครนายก ส่วนจังหวัดมีเทศบาลมากที่สุดคือ จังหวัดชลบุรี 25 เทศบาล รองลงมาคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา 22 เทศบาล น้อยที่สุดคือ จังหวัดนครนายก 5 เทศบาล มี 9 สภาตำบล ในจังหวัดภาคตะวันออกรอการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากมีปัญหาความไม่สอดคล้องของพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 กับรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทย และขณะนี้ได้มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 ซึ่งแก้ไขพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แล้ว[1]

---

[1]กรมการปกครอง, กองราชการส่วนตำบล. ข้อมูลสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2542. 2542. หน้า 4.

ตารางที่ 3 : อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น ในเขตเทศบาล (เมือง) และอบต. (นอกเมือง) จำแนกตามเขตพื้นที่ภาค

เขตพื้นที่ภาค/จังหวัด	แหล่งข้อมูล/จำนวน				รวม
	เทศบาล (เขตเมือง)	ร้อยละ	อบต. (เขตนอกเมือง)	ร้อยละ	
ภาคตะวันออกตอนล่าง					
1 ชลบุรีบางส่วน	10	50.00	13	22.41	23
2 จันทบุรี	7	35.00	22	37.94	29
3 ตราด	1	5.00	13	22.41	14
4 ระยอง	2	10.00	10	17.24	12
รวม	20	100	58	100	78
ภาคตะวันออกตอนบน					
1 ชลบุรีบางส่วน	2	33.33	15	17.44	17
2 ปราจีนบุรี	1	16.67	17	19.77	18
3 นครนายก	1	16.67	17	19.77	18
4 สระแก้ว	-	-	20	23.26	20
5 ฉะเชิงเทรา	2	33.33	17	19.76	19
รวม	6	100	86	100	92
รวมทั้งหมด	26		144		170

แผนภูมิที่ 1 : แสดงแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น ในเขตเมืองและนอกเมือง จำแนกตามเขตพื้นที่ภาค (ภาคตะวันออกตอนล่าง อบต.)

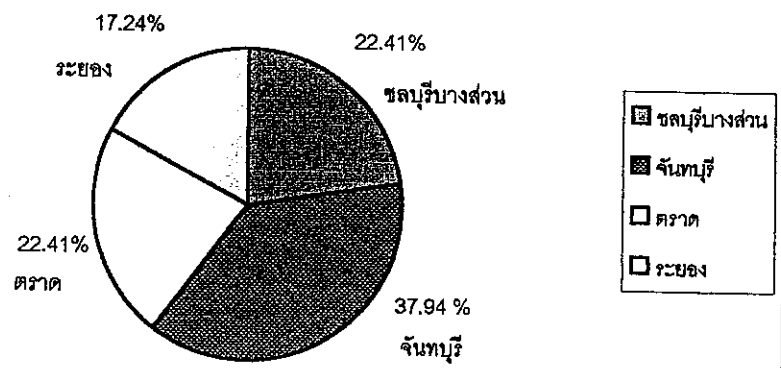

แผนภูมิที่ 2 : แสดงแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น ในเขตเมืองและนอกเมือง จำแนกตามเขตพื้นที่ภาค (ภาคตะวันออกตอนบน อบต.)

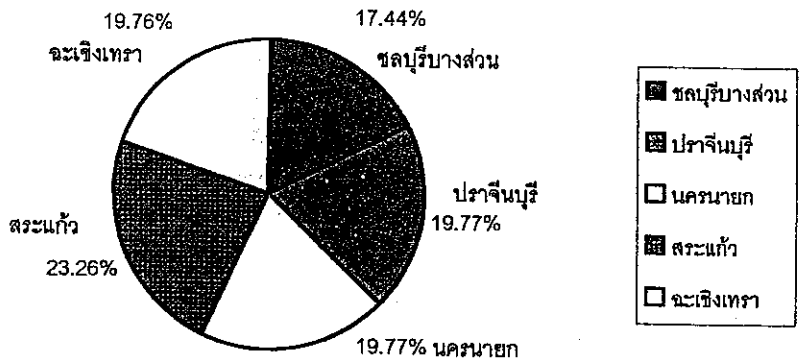

จากตารางที่ 3 ของแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในเขตเทศบาล (เมือง) และเขต อบต. (ชนบทและนอกเมือง) จำแนกตามเขตพื้นที่ภาคและจังหวัด ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล เขตพื้นที่ภาคตะวันออกตอนล่าง และภาคตะวันออกตอนบน มีจำนวนทั้งสิ้น 170 แห่ง สามารถจำแนกได้คือ เขตเมืองหรือเทศบาล จำนวน 26 เทศบาล เขตชนบทและ/หรือนอกเมืองมีองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 144 อบต. เทศบาลจังหวัดชลบุรีถ้ารวมเขตพื้นที่ภาคทั้ง 2 เขต จะมีจำนวนแหล่งพื้นที่ตั้งของเขตข้อมูล จำนวน 12 เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดชลบุรีถ้ารวมจะมีจำนวน 28 อบต. วิเคราะห์แหล่งข้อมูลจำแนกตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า ภาคตะวันออกตอนล่าง จังหวัดจันทบุรีมีจำนวน อบต. พบแหล่งข้อมูลมากที่สุด (ร้อยละ 37.94) รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี และตราด (ร้อยละ 22.41) น้อยที่สุดคือจังหวัดระยอง (ร้อยละ 17.24) ตามแผนภูมิที่ 1 ภาคตะวันออกตอนบน จังหวัดสระแก้วมีจำนวน อบต. พบแหล่งข้อมูลมากที่สุด (ร้อยละ 23.26) รองลงมาคือ จังหวัดปราจีนบุรี (ร้อยละ 19.77) น้อยที่สุดคือจังหวัดชลบุรี (บางส่วน) (ร้อยละ 17.44) ตามแผนภูมิที่ 2 ข้อสังเกตประการหนึ่งพบว่า จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว แต่เดิมตั้งอยู่ในเขตการปกครองเดียวกัน สระแก้วมีฐานะเป็นเมืองบริวาร (เมืองประจิมในสมัยโบราณ) เมื่อปราจีนบุรีได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดเมื่อปี พ.ศ.2476 และยกเลิกระบบเทศาภิบาล สระแก้วจึงกลายเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปราจีนบุรี ต่อมาได้แยกตัวออกจากปราจีนบุรี พร้อมกับผนวกอำเภออีก 5 อำเภอ เพื่อรวมเป็นจังหวัดใหม่และได้รับการประกาศให้เป็นจังหวัดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2536[1]

---

[1]มหาวิทยาลัยบูรพา. หนังสือที่ระลึกในงานทอดกฐินสามัคคีมหาวิทยาลัยบูรพา ณ วัดนครธรรม. 2542. หน้า 3.

แผนภูมิที่ 3 : แสดงแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น ในเขตเมืองและนอกเมือง จำแนกตามเขตพื้นที่ภาค (ภาคตะวันออกตอนล่าง เทศบาล)

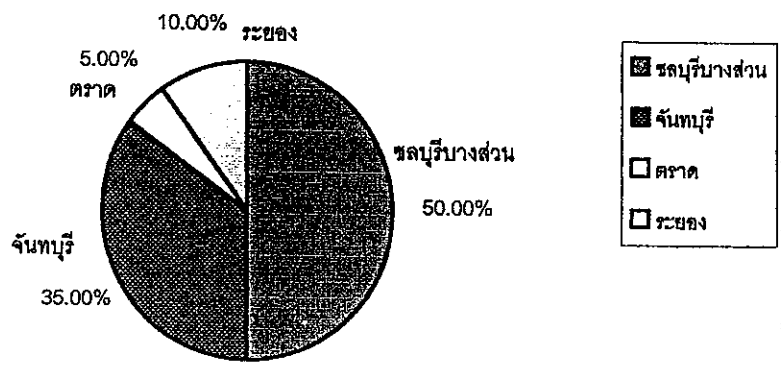

แผนภูมิที่ 4 : แสดงแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น ในเขตเมืองและนอกเมือง จำแนกตามเขตพื้นที่ภาค (ภาคตะวันออกตอนบน เทศบาล)

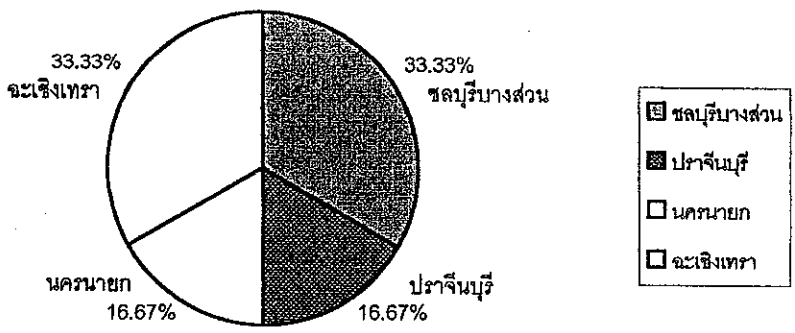

ตารางที่ 4 : อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลฯ ในเขตอบต./เทศบาล จำแนกตามจังหวัด

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต./ เทศบาล	ร้อยละ	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
				แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
					จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
1	ชลบุรี	40	23.53	15	13	17	29	20	94	
2	จันทบุรี	29	17.06	5	11	13	34	11	74	
3	ตราด	14	8.23		4	7	9	7	27	
4	ระยอง	12	7.06	4	3	7	10	7	31	
5	ปราจีนบุรี	18	10.59	16	1	5	7	10	39	
6	นครนายก	18	10.59	4	2	2	7	12	27	
7	สระแก้ว	20	11.76	27		6	9	6	48	
8	ฉะเชิงเทรา	19	11.18	3	5	9	22	11	50	
รวมทั้งสิ้น		170	100.00	74	39	66	127	84	390	
ร้อยละ				18.98	10.00	16.92	32.56	21.54	100.00	

แผนภูมิที่ 5 : แสดงแหล่งข้อมูลฯ เขตอบต./เทศบาล จำแนกตามจังหวัด

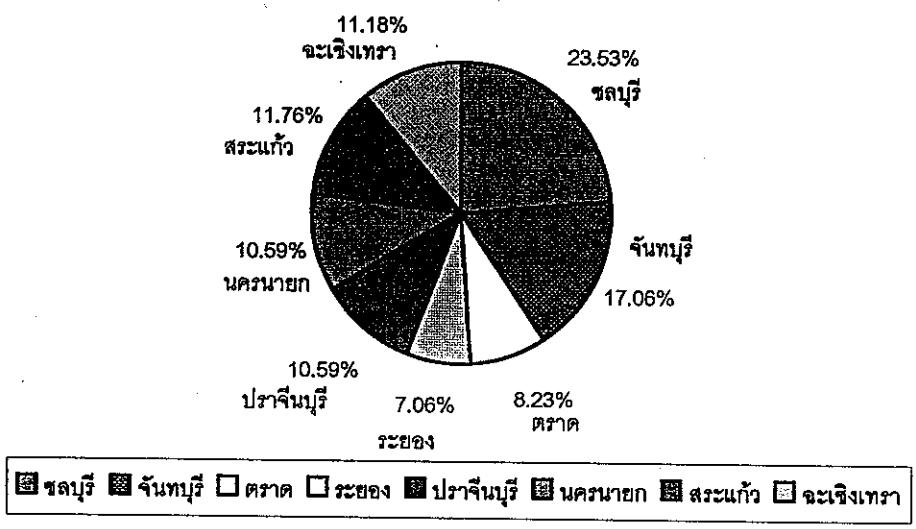

แผนภูมิที่ 6 : แสดงแหล่งข้อมูลฯ เขต อบต. / เทศบาล จำแนกตามประเภท

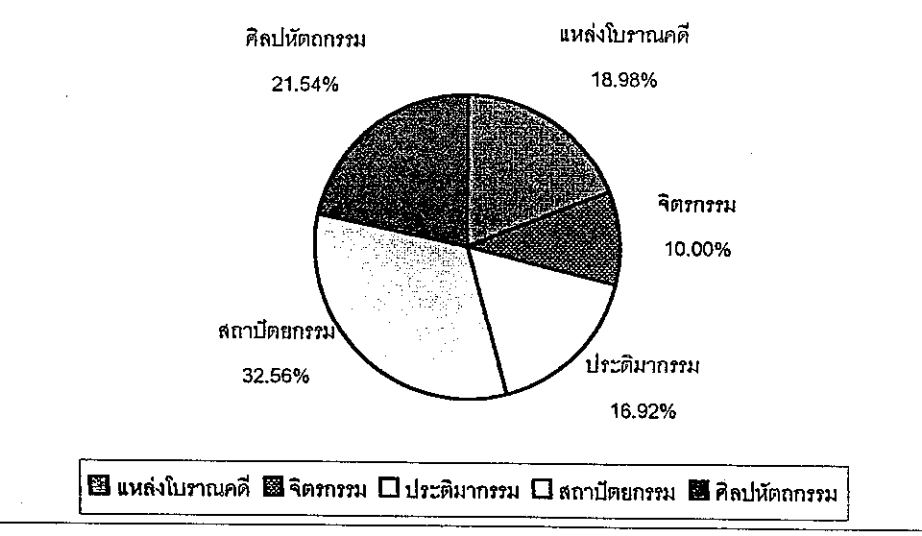

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าใน อบต. เทศบาล และแหล่งข้อมูลของเขตเทศบาล และเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 170 แห่ง จำแนกเป็นรายจังหวัดมีจำนวนและสัดส่วนในภาพรวมของแหล่งข้อมูลพื้นฐานแตกต่างกันคือ จังหวัดชลบุรีมีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 23.53) รองลงมาจังหวัดจันทบุรี (ร้อยละ 17.06) น้อยที่สุดคือ จังหวัดระยอง (ร้อยละ 7.06) ตามแผนภูมิที่ 5 วิเคราะห์จำแนกตามประเภทแหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรมพบว่าแหล่งข้อมูลทางสถาปัตยกรรมมีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 32.56) รองลงมาคือศิลปหัตถกรรม (ร้อยละ 21.54) และน้อยที่สุดคือจิตรกรรม (ร้อยละ 10.00) ตามแผนภูมิที่ 6

ตารางที่ 5 : อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลฯ ในเขตเทศบาล จำแนกตามจังหวัดและอำเภอ

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนเขตเทศบาล	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
1	**ชลบุรี**								
	1.1 เมือง	8	-	6	9	18	6	39	
	1.2 พนัสนิคม	2	-	-	2	-	5	7	
	1.3 ศรีราชา	1	-	-	1	1	-	2	
	1.4 สัตหีบ	1	-	-	1	-	-	1	
	รวม	12	-	6	13	19	11	49	
2	**จันทบุรี**								
	2.1 เมือง	4	3	1	6	10	1	21	
	2.2 แหลมสิงห์	2	-	1	-	2	-	3	
	2.3 ขลุง	1	-	-	-	1	-	1	
	รวม	7	3	2	6	13	1	25	
3	**ตราด**								
	- เมือง	1	-	2	1	2	-	5	
	รวม	1	-	2	1	2	-	5	
4	**ระยอง**								
	- เมือง	2	-	1	5	7	-	13	
	รวม	2	-	1	5	7	-	13	

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวนเขตเทศบาล	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
5	**ปราจีนบุรี**								
	- เมือง	1	-	-	2	2	-	4	
	รวม	1	-	-	2	2	-	4	
6	**นครนายก**								
	นครนายก	1	-	1	-	1	-	2	
	รวม	1	-	1	-	1	-	2	
7	**ฉะเชิงเทรา**								
	7.1 เมือง	1	-	-	3	13	-	16	
	7.2 บางคล้า	1	-	1	1	1	-	3	
	รวม	2	-	1	4	14	-	19	
รวมทั้งสิ้น		26	3	13	31	58	12	117	

ตารางที่ 6 แหล่งข้อมูลในเขตเทศบาล

จังหวัด	จำนวน	ร้อยละ
ชลบุรี	49	41.88
จันทบุรี	25	21.37
ตราด	5	4.27
ระยอง	13	11.11
ปราจีนบุรี	4	3.42
นครนายก	2	1.71
ฉะเชิงเทรา	19	16.24
รวม	117	100.00

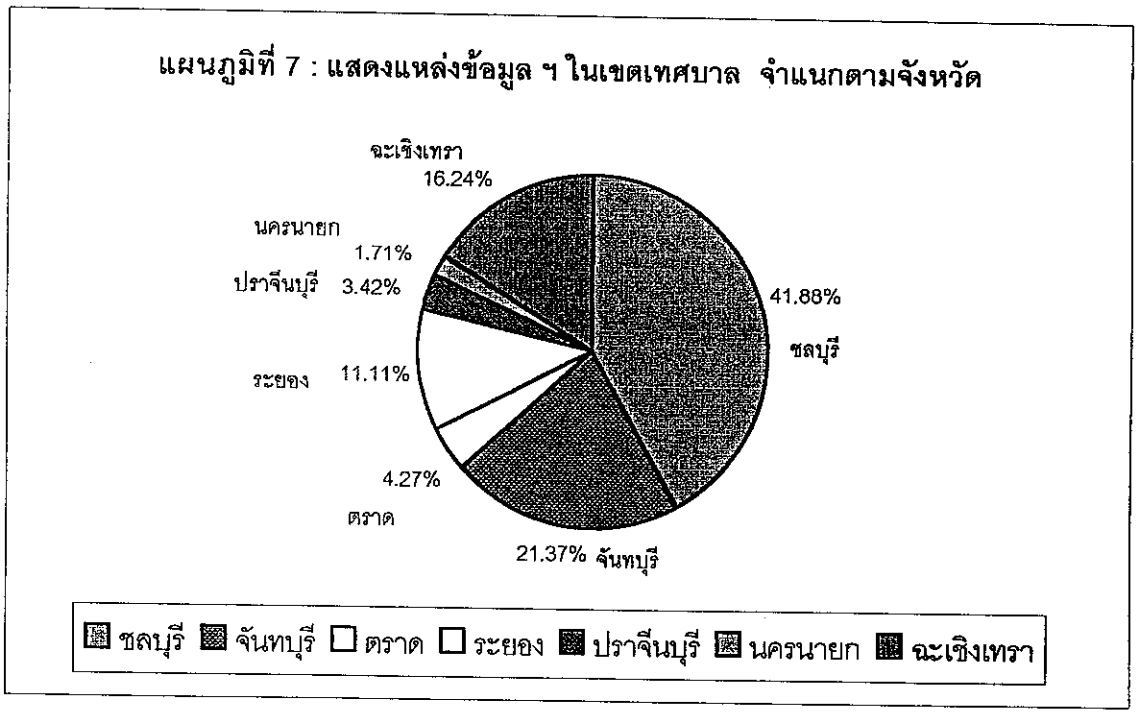

ตารางที่ 7 ประเภทของแหล่งข้อมูลฯ ในเขตเทศบาล

แหล่งข้อมูล/ประเภท	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งโบราณคดี	3	2.56
จิตรกรรม	13	11.11
ประติมากรรม	31	26.50
สถาปัตยกรรม	58	49.57
ศิลปหัตถกรรม	12	10.26
รวม	**117**	**100.00**

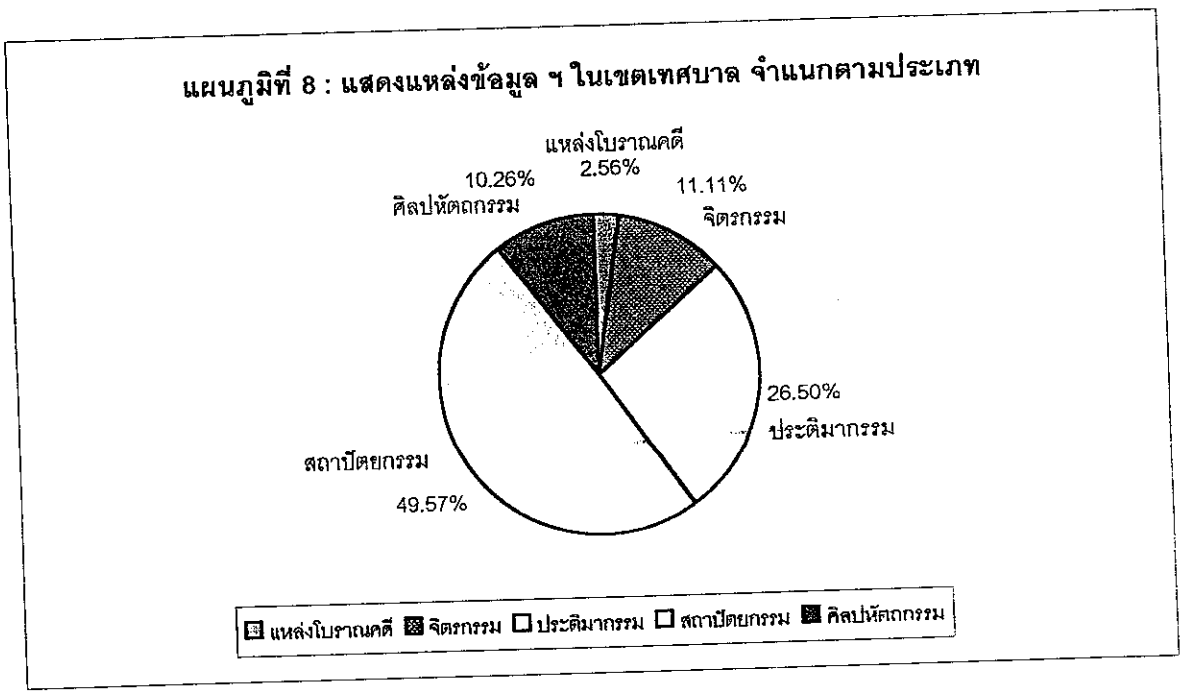

จากตารางที่ 5 แหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม ในเขตเทศบาลจำแนกตามจังหวัดและอำเภอ พบว่าจากจำนวนเขตเทศบาลในเขตเมือง 26 เขตเทศบาล พบแหล่งข้อมูลจำนวน 117 แห่ง แหล่งข้อมูลจังหวัดชลบุรีพบมากที่สุด (ร้อยละ 41.88) จังหวัดจันทบุรีรองลงมา (ร้อยละ 21.37) จังหวัดนครนายกพบน้อยที่สุด (ร้อยละ 1.71) จากการวิเคราะห์ประเภทของแหล่งข้อมูลพบว่าสถาปัตยกรรมมีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 49.57) รองลงมาคือ ประติมากรรม (ร้อยละ 26.50) แหล่งโบราณคดีพบน้อยที่สุด (ร้อยละ 2.56) ตามแผนภูมิที่ 8 พบว่าเขตเมืองหรือเขตเทศบาลจังหวัดชลบุรีพบแหล่งจิตรกรรมฝาผนังมาก โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลบางปลาสร้อย และเป็นจิตรกรรมฯ ที่ถูกเขียนขึ้นโดยช่างหลวงมีฝีมือและความสามารถมากเมื่อเปรียบเทียบกับจิตรกรรมฝาผนังใ นชุมชนท้องถิ่นนอกเขตเมืองของจังหวัดชลบุรีออกไป ตำบลบางปลาสร้อยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยอยุธยาเคยเป็นเมืองที่สำคัญในชุมชนแถบนี้ ส่วนแหล่งโบราณคดีพบในเขตเทศบาลจังหวัดจันทบุรีเพียงจังหวัดเดียวที่ตำบลวัดใหม่และตำบลจันทนิมิต มีหลักฐานทางโบราณคดีและมีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา พบหลักฐานซากกำแพงเมือง โบราณสถาน เป็นข้อยืนยันในบริเวณตัวอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทราพบแหล่งข้อมูลทางสถาปัตยกรรมมาก รองลงมาจากจังหวัดชลบุรีพบมากในเขตตำบลหน้าเมือง สภาพกลุ่มสถาปัตยกรรม มีสภาพและความสมบูรณ์มากสามารถศึกษาวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมได้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มอาคารที่พักอาศัยของคหบดีและข้าราชการที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้น

ตารางที่ 8 : อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลฯ ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำแนกตามเขตพื้นที่ภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต.	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
	ภาคตะวันออกตอนล่าง								
1	ชลบุรี (บางส่วน)	13	7	4	2	7	5	25	
2	จันทบุรี	22	2	9	7	21	10	49	
3	ตราด	13	-	2	6	7	7	22	
4	ระยอง	10	4	2	2	3	7	18	
	รวม	58	13	17	17	38	29	114	
	ภาคตะวันออกตอนบน								
1	ชลบุรี (บางส่วน)	15	8	3	2	3	4	20	
2	ปราจีนบุรี	17	16	1	3	5	10	35	
3	นครนายก	17	4	1	2	6	12	25	
4	สระแก้ว	20	27	-	6	9	6	48	
5	ฉะเชิงเทรา	17	3	4	5	8	11	31	
	รวม	86	58	9	18	31	43	159	
รวมทั้งสิ้น		144	71	26	35	69	72	273	

ตารางที่ 9 ประเภทแหล่งข้อมูลในเขต อบต.

ภาคตะวันออกตอนล่าง		
แหล่งข้อมูล / ประเภท	**จำนวน**	**ร้อยละ**
แหล่งโบราณคดี	13	11.41
จิตรกรรม	17	14.91
ประติมากรรม	17	14.91
สถาปัตยกรรม	38	33.33
ศิลปหัตถกรรม	29	25.44
รวม	114	100.00

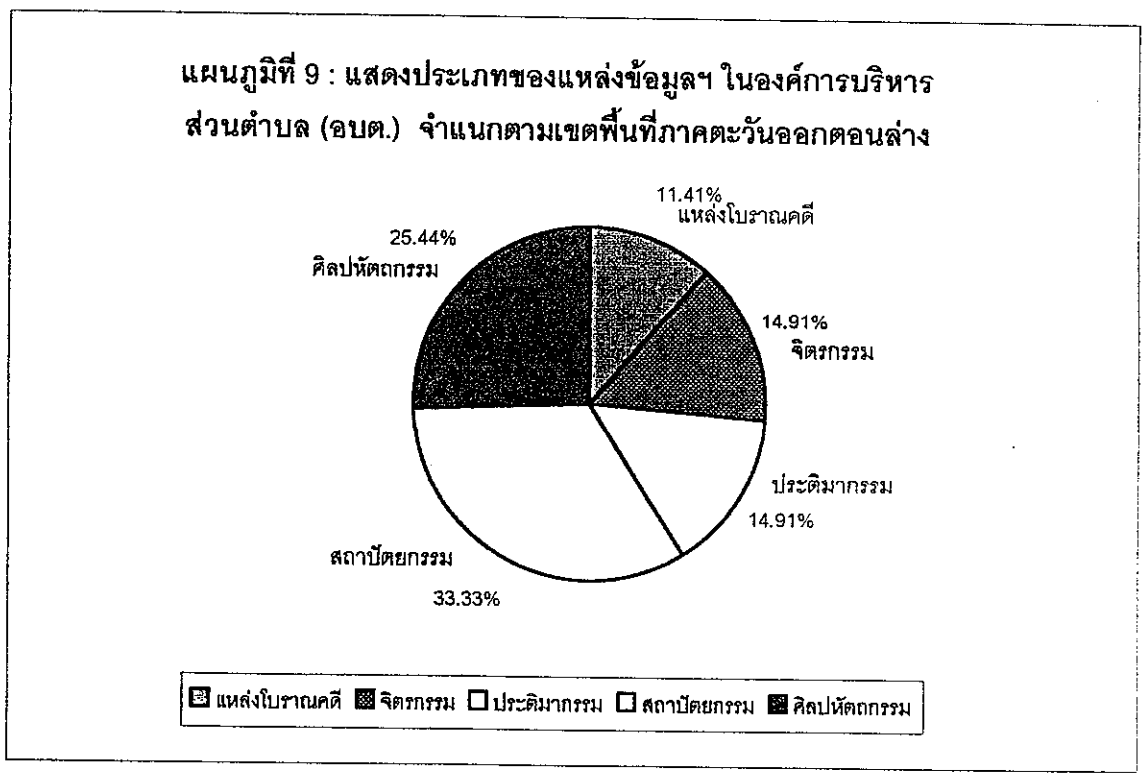

ตารางที่ 10 ประเภทแหล่งข้อมูลในเขต อบต.

ภาคตะวันออกตอนบน		
แหล่งข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งโบราณคดี	58	36.48
จิตรกรรม	9	5.66
ประติมากรรม	18	11.32
สถาปัตยกรรม	31	19.50
ศิลปหัตถกรรม	43	27.04
รวม	159	100.00

แผนภูมิที่ 10 : แสดงประเภทของแหล่งข้อมูลฯ ในองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำแนกตามเขตพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบน

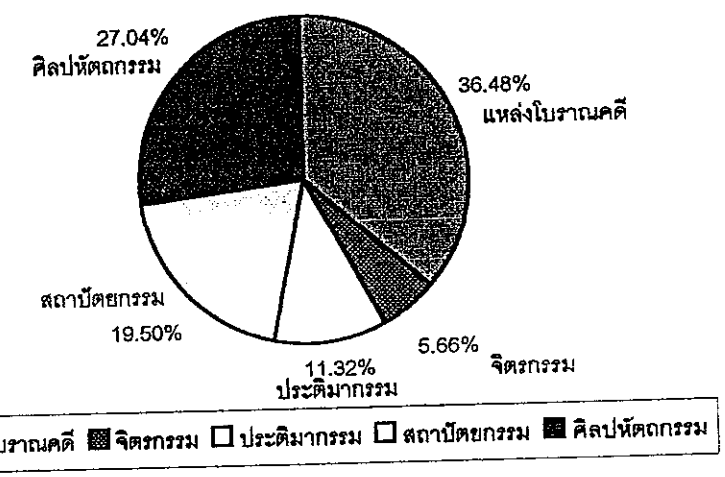

จากตารางที่ 8 แหล่งข้อมูลฯ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำแนกตามเขตพื้นที่ภาคตะวันออก พบว่ามีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบล 144 อบต. พบแหล่งข้อมูลรวมจำนวนทั้งสิ้น 273 แห่ง สามารถแยกวิเคราะห์ข้อมูลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก 2 เขตได้ดังนี้ คือ

1. ภาคตะวันออกตอนล่าง ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 58 อบต. สำรวจพบแหล่งข้อมูลจำนวนรวม 114 แห่ง สถาปัตยกรรมพบมากที่สุด (ร้อยละ 33.33) ศิลปหัตถกรรมรองลงมา (ร้อยละ 25.44) แหล่งโบราณคดีพบน้อยที่สุด (ร้อยละ 11.41) ตามแผนภูมิที่ 9 ข้อสังเกตแหล่งข้อมูลจำแนกเปรียบเทียบจำนวนเป็นรายจังหวัดพบว่า แหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดีพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี (บางส่วน) เขตอำเภอเมืองแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปหัตถกรรม พบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรี และแหล่งข้อมูลส่วนมากจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง

2. ภาคตะวันออกตอนบน ประกอบด้วยจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 86 อบต. สำรวจพบแหล่งข้อมูลจำนวนรวม 159 แห่ง แหล่งโบราณคดีพบมากที่สุด (ร้อยละ 36.48) ศิลปหัตถกรรมรองลงมา (ร้อยละ 27.04) จิตรกรรมพบน้อยที่สุด (ร้อยละ 5.66) ตามแผนภูมิที่ 10 พิจารณาในแต่ละจังหวัดพบว่าแหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดีพบมากที่จังหวัดสระแก้ว อำเภอตาพระยา มี อบต. ทัพราช และ อบต. ตาพระยา แหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม มี อบต. พนมสารคาม และ อบต. เมืองเก่า ประติมากรรมพบมากที่จังหวัดสระแก้ว[1] สถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เขตอำเภอเมือง พื้นที่พบมากตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลหน้าเมือง ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล แหล่งข้อมูลทางสถาปัตยกรรมพบมากที่ อบต. บ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ศิลปหัตถกรรมพบมากที่จังหวัดนครนายก พื้นที่พบมากตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอบ้านนา ประเภทของศิลปหัตถกรรมพบมากของจังหวัดนครนายกคือ ผลิตภัณฑ์จากหินอ่อน ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ และการทอเสื่อ

---

[1]การวิเคราะห์ข้อมูลทางประติมากรรม ถ้าจำแนกเป็นจำนวนชิ้น ผลจำนวนของตัวเลขจะมีผลลัพธ์แตกต่างไปเพราะบางแหล่งข้อมูล เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดปราจีนบุรี มีผลงานประติมากรรมที่ได้จากการสำรวจ ขุดค้นในเขตเมืองปราจีนบุรี (เก่า) รวบรวมและจัดแสดงจำนวนมาก

ตารางที่11: อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำแนกตามเขตอำเภอ

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต.	แหล่งข้อมูล /จำนวน						ร้อยละ	หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม		
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม				
1	**ชลบุรี**									
	1.1 เมือง	6	7	3	-	2	3	15	33.33	
	1.2 พนัสนิคม	9	3	3	2	2	3	13	28.89	
	1.3 บางละมุง	4	-	-	1	3	1	5	11.11	
	1.4 ศรีราชา	1	-	-	1	1	-	2	4.44	
	1.5 เกาะสีชัง	1	-	1	-	1	-	2	4.44	
	1.6 สัตหีบ	1	-	-	-	-	1	1	2.23	
	1.7 พานทอง	3	3	-	-	-	1	4	8.89	
	1.8 บ่อทอง	2	2	-	-	-	-	2	4.44	
	1.9 บ้านบึง	1	-	-	-	-	1	1	2.23	
	รวม	28	15	7	4	9	10	45	100	
2	**จันทบุรี**									
	2.1 เมือง	6	2	3	5	7	4	21	42.86	
	2.2 แหลมสิงห์	3	-	1	-	2	2	5	10.20	
	2.3 ท่าใหม่	6	-	1	-	5	3	9	18.37	
	2.4 ขลุง	2	-	3	2	3	-	8	16.33	
	2.5 โป่งน้ำร้อน	1	-	-	-	-	1	1	2.04	
	2.6 นายายอาม	1	-	-	-	2	-	2	4.08	
	2.7 มะขาม	1	-	1	-	-	-	1	2.04	

ตารางที่11(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต.	แหล่งข้อมูล /จำนวน						ร้อยละ	หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม		
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม				
2	**จันทบุรี (ต่อ)**									
	2.8 กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ	2	-	-	-	2	-	2	4.08	
	รวม	22	2	9	7	21	10	49	100.00	
3	**ตราด**									
	3.1 เมือง	4	-	2	3	5	1	11	50.00	
	3.2 แหลมงอบ	2	-	-	2	1	1	4	18.18	
	3.3 บ่อไร่	3	-	-	-	-	3	3	13.64	
	3.4 เขาสมิง	2	-	-	-	-	2	2	9.09	
	3.5 กิ่งอำเภอเกาะช้าง	2	-	-	1	1	-	2	9.09	
	รวม	13	-	2	6	7	7	22	100.00	
4	**ระยอง**									
	4.1 เมือง	3	-	1	-	-	2	3	16.67	
	4.2 แกลง	5	3	1	2	1	4	11	61.11	
	4.3 บ้านค่าย	2	1	-	-	2	1	4	22.22	
	รวม	10	4	2	2	3	7	18	100.00	
5	**ปราจีนบุรี**									
	5.1 เมือง	5	-	1	2	2	3	8	22.86	
	5.2 ศรีมหาโพธิ์	2	6	-	-	1	-	7	20.00	
	5.3 ประจันตคาม	3	-	-	-	-	4	4	11.43	
	5.4 ศรีมโหสถ	2	7	-	1	1	-	9	25.71	

ตารางที่11(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต.	แหล่งข้อมูล /จำนวน						ร้อยละ	หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม		
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม				
5	ปราจีนบุรี (ต่อ)									
	5.5 นาดี	2	2	-	-	-	1	3	8.58	
	5.6 กบินทร์บุรี	2	1	-	-	1	-	2	5.71	
	5.7 บ้านสร้าง	1	-	-	-	-	2	2	5.71	
	รวม	17	16	1	3	5	10	35	100.00	
6	นครนายก									
	6.1 เมือง	7	1	1	2	3	5	12	48.00	
	6.2 บ้านนา	6	3	-	-	3	4	10	40.00	
	6.3 ปากพลี	2	-	-	-	-	2	2	8.00	
	6.4 องครักษ์	2	-	-	-	-	1	1	4.00	
	รวม	17	4	1	2	6	12	25	100.00	
7	สระแก้ว									
	7.1 สระแก้ว	2	1	-	1	-	-	2	4.17	
	7.2 ตาพระยา	4	19	-	3	2	-	24	50.00	
	7.3 วัฒนานคร	4	3	-	2	1	-	6	12.50	
	7.4 อรัญประเทศ	4	-	-	-	3	3	6	12.50	
	7.5 เขาฉกรรจ์	3	3	-	-	-	-	3	6.25	
	7.6 วังน้ำเย็น	1	-	-	-	-	2	2	4.17	
	7.7 กิ่งอำเภอโคกสูง	2	1	-	-	3	1	5	10.41	
	รวม	20	27	-	6	9	6	48	100.00	

ตารางที่ 11(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด	จำนวน อบต.	แหล่งข้อมูล /จำนวน						ร้อยละ	หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม		
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม				
8	**ฉะเชิงเทรา**									
	8.1 เมือง	4	-	1	2	4	2	9	29.03	
	8.2 พนมสารคาม	4	1	3	1	1	2	8	25.80	
	8.3 แปลงยาว	2	-	-	2	1	3	6	19.35	
	8.4 บางปะกง	2	-	-	-	1	1	2	6.45	
	8.5 บางคล้า	1	-	-	-	-	1	1	3.23	
	8.6 บางน้ำเปรี้ยว	1	1	-	-	-	-	1	3.23	
	8.7 บ้านโพธิ์	1	1	-	-	-	-	1	3.23	
	8.8 ราชสาส์น	1	-	-	-	-	1	1	3.23	
	8.9 กิ่งอำเภอคลองเขื่อน	1	-	-	-	1	1	2	6.45	
	รวม	17	3	4	5	8	11	31	100.00	
รวมทั้งสิ้น		144	71	26	35	68	73	273		

ตารางที่ 12 **องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่พบแหล่งข้อมูล**

จังหวัด	จำนวน / อบต.	ร้อยละ
ชลบุรี	28	19.45
จันทบุรี	22	15.28
ตราด	13	9.03
ระยอง	10	6.95
ปราจีนบุรี	17	11.80
นครนายก	17	11.80
สระแก้ว	20	13.89
ฉะเชิงเทรา	17	11.80
รวม	144	100.00

แผนภูมิที่ 11 : แหล่งข้อมูลของ อบต. จำแนกตามเขตอำเภอ

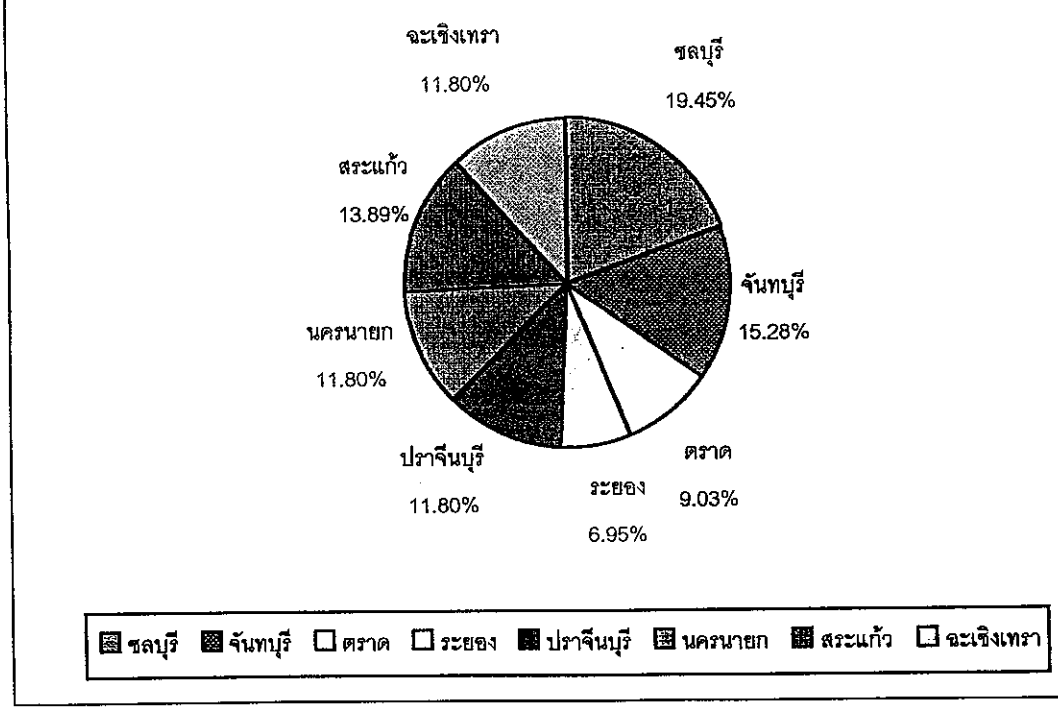

จากตารางที่ 11 แหล่งข้อมูลฯ ขององค์การบริหารส่วนตำบล จำแนกตามเขตอำเภอพบว่า มีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบล 144 อบต. พบแหล่งข้อมูลรวมทั้งสิ้น 273 แห่ง จำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลมากที่สุดคือ จังหวัดชลบุรี (ร้อยละ 19.45) รองลงมาจังหวัดจันทบุรี (ร้อยละ 15.28) และน้อยที่สุดที่จังหวัดระยอง (ร้อยละ 6.95) ตามแผนภูมิที่ 11 ข้อสังเกตจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่สำรวจพบแหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี พบมากและพบแหล่งข้อมูลครบในทุกประเภทที่ทำการสำรวจ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ จำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่พบแหล่งข้อมูลจำนวนมาก พื้นที่บริเวณนั้นในอดีตเคยเป็นเมืองที่มีความเจริญมาก่อน ส่วนอำเภอ กิ่งอำเภอที่ตั้งอยู่นอกเมือง หรือจัดตั้งขึ้นใหม่จะพบองค์การบริหารส่วนตำบลมีแหล่งข้อมูลน้อย และแหล่งข้อมูลจะเป็นประเภทศิลปหัตถกรรมเป็นส่วนมาก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นต้น และถ้าแยกวิเคราะห์องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่พบแหล่งข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมจำนวนมาก จะพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านั้นในอดีตเคยเป็นชุมชน มีชนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมเคยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา เช่น อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เป็นต้น

แหล่งข้อมูลทางโบราณคดีจะพบมากที่สุดที่จังหวัดสระแก้ว โดยเฉพาะพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนนอกเมือง เขตติดต่อกับชายแดนประเทศกัมพูชา ได้แก่ จังหวัดสระแก้ว ในเขตอำเภอสระแก้ว อำเภอตาพระยา อำเภอวัฒนานคร และอำเภอเขาฉกรรจ์ โดยเฉพาะ อบต. ตาพระยา จะพบเนินโบราณสถาน แหล่งทางโบราณคดีมีจำนวนมาก รองลงมาจะพบที่จังหวัดชลบุรีในเขตอำเภอเมือง อบต. คอนหัวพ่อ จะพบมาก แหล่งโบราณคดีที่พบมีสภาพไม่สมบูรณ์ บางแห่งเป็นเพียงซากสถาปัตยกรรมหรือเนินดิน ไม่สามารถศึกษาและกำหนดรูปแบบทางศิลปกรรมได้ ข้อสังเกตแหล่งโบราณคดีที่สำรวจพบมากในจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ ของจังหวัดชลบุรี เขตอำเภอเมือง อำเภอพนัสนิคม อำเภอพานทอง และอำเภอบ่อทอง พบว่าในชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลแถบนี้ในอดีตเคยมีความเจริญมาก่อนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และมีความสัมพันธ์กับแหล่งโบราณคดีที่โคกพนมดี[1]

---

[1]กรมศิลปากร. ผลการวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์ที่แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี จ.ชลบุรี. 2534. หน้า 11.

อบต. ท่าข้าม อำเภอพนัสนิคม เช่นเดียวกับแหล่งโบราณคดีจังหวัดสระแก้ว และจังหวัดปราจีนบุรี มีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลจำนวนมากในเขตอำเภอตาพระยา อำเภอศรีมโหสถ เป็นต้น ในอดีตชุมชนบริเวณแถบนี้เคยเป็นเมืองมีความเจริญมาก่อน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีศูนย์กลางความเจริญที่อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ภายในเมืองและบริเวณโดยรอบยังหนาแน่นไปด้วยโบราณสถานสร้างทับซ้อนกันมาหลายยุคหลายสมัย โดยเฉพาะบริเวณรอบนอกของเมืองแสดงว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นบริวารไม่ต่ำกว่า 5-6 กิโลเมตร จากตัวเมืองที่เป็นศูนย์กลาง[1] พื้นที่ อบต. โคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ จะพบแหล่งข้อมูลมากที่สุด

---

[1]ศรีศักร วัลลิโภดม. "จันทบุรี-ปราจีนบุรี กับการเป็นแหล่งอารยธรรมภาคตะวันออก" ค้นหาอดีตของเมืองโบราณ. 2538. หน้า 505.

ตารางที่13: อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรม จำแนกตามองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลในภาคตะวันออก

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
1	ชลบุรี								
	1.1 เมือง	(1) บางปลาสร้อย	-	2	6	8	-	16	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) อ่างศิลา	-	-	-	2	3	5	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(3) แสนสุข	-	1	-	6	2	9	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(4) บางทราย	-	1	1	2	-	4	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(5) บ้านโขด	-	-	-	-	1	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(6) บ้านสวน	-	-	1	-	-	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(7) บ้านปึก	-	1	-	-	-	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(8) มะขามหย่ง	-	1	1	-	-	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(9) คลองตำหรุ	-	-	-	-	1	1	
		(10) เสม็ด	-	2	-	-	2	4	
		(11) เหมือง	-	1	-	1	-	2	
		(12) หนองไม้แดง	2	-	-	-	-	2	
		(13) ดอนหัวพ้อ	5	-	-	-	-	5	
		(14) หนองข้างคอก	-	-	-	1	-	1	
	รวม		7	9	9	20	9	54	
	1.2 พนัสนิคม	(1) พนัสนิคม	-	-	2	-	4	6	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) บ้านเซี่ยว	-	-	-	-	1	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(3) หนองเหียง	-	-	-	-	1	1	
		(4) นาเริก	-	-	-	-	1	1	

* เน้นกลุ่มเป้าหมายเทศบาลที่ได้รับการจัดตั้งก่อนปี พ.ศ. 2540 ส่วนมาก

ตารางที่ 13 (ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
1	ชลบุรี (ต่อ)								
	1.2 พนัสนิคม (ต่อ)	(5) ไร่หลักทอง	-	1	-	1	-	2	
		(6) วัดโบสถ์	-	1	-	1	-	2	
		(7) หัวถนน	-	-	1	-	-	1	
		(8) ท่าข้าม	1	-	-	-	-	1	
		(9) วัดหลวง	-	1	-	-	-	1	
		(10) สระสี่เหลี่ยม	1	-	-	-	-	1	
		(11) หน้าพระธาตุ	1	-	1	-	-	2	
	รวม		3	3	4	2	7	19	
	1.3 บางละมุง	(1) หนองปรือ	-	-	-	-	1	1	
		(2) กะทิงลาย	-	-	1	1	-	2	
		(3) ห้วยใหญ่	-	-	-	1	-	1	
		(4) หนองปลาไหล	-	-	-	2	-	2	
	รวม		-	-	1	4	1	6	
	1.4 ศรีราชา	(1) สุรศักดิ์	-	-	1	1	-	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) บางพระ	-	-	1	1	-	2	
	รวม		-	-	2	2	-	4	
	1.5 เกาะสีชัง	(1) ท่าเทววงษ์	-	1	-	1	-	2	
	รวม		-	1	-	1	-	2	
	1.6 สัตหีบ	(1) สัตหีบ	-	-	1	-	-	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) นาจอมเทียน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	1	-	1	2	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
1	ชลบุรี (ต่อ)								
	1.7 พานทอง	(1) หน้าประดู่	1	-	-	-	1	2	
		(2) บ้านเก่า	1	-	-	-	-	1	
		(3) หนองตำลึง	1	-	-	-	-	1	
	รวม		3	-	-	-	1	4	
	1.8 บ่อทอง	(1) บ่อทอง	1	-	-	-	-	1	
		(2) พวงทอง	1	-	-	-	-	1	
	รวม		2	-	-	-	-	2	
	1.9 บ้านบึง	- บ้านบึง	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	1	1	
	รวมทั้งสิ้น		15	13	17	29	20	94	
2	จันทบุรี								
	2.1 เมือง	(1) วัดใหม่	1	-	4	8	-	11	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) จันทนิมิต	1	1	-	2	-	4	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(3) ท่าหลวง	-	-	-	1	1	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(4) ตลาด	1	-	2	-	-	3	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(5) หนองบัว	1	-	1	1	1	4	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(6) คมบาง	-	1	-	-	-	1	
		(7) ท่าช้าง	-	-	-	1	1	2	
		(8) บางกะจะ	-	1	2	3	1	7	
		(9) เกาะขวาง	-	-	-	-	1	1	
		(10) คลองนารายณ์	1	1	2	2	-	6	
	รวม		5	4	11	18	5	43	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
2	จันทบุรี (ต่อ)								
	2.2 แหลมสิงห์	(1) ปากน้ำแหลมสิงห์	-	-	-	2	-	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) บาง	-	1	-	-	-	1	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(3) บางสระเก้า	-	1	-	-	1	2	
		(4) บางกะไชย	-	-	-	1	1	2	
		(5) พลิ้ว	-	-	-	1	-	1	
	รวม		-	2	-	4	2	8	
	2.3 ท่าใหม่	(1) รำพัน	-	-	-	1	1	2	
		(2) เขาบายศรี	-	-	-	1	-	1	
		(3) คลองขุด	-	-	-	1	-	1	
		(4) บ่อพุ	-	1	-	1	-	2	
		(5) พลอยแหวน	-	-	-	1	1	2	
		(6) ทุ่งเบญจา	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	1	-	5	3	9	
	2.4 ขลุง	(1) ขลุง	-	-	-	1	-	1	
		(2) ตะปอน	-	2	1	1	-	4	
		(3) เกวียนหัก	-	1	1	1	-	3	
	รวม		-	3	2	3	-	8	
	2.5 โป่งน้ำร้อน	- โป่งน้ำร้อน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	1	1	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
2	จันทบุรี (ต่อ)								
	2.6 นายายอาม	- สนามไชย	-	-	-	2	-	2	
	รวม		-	-	-	2	-	2	
	2.7 มะขาม	- ท่าหลวง	-	1	-	-	-	1	
	รวม		-	1	-	-	-	1	
	2.8 กิ่งอำเภอ เขาคิชฌกูฏ	(1) พลวง	-	-	-	1	-	1	
		(2) ตะเคียนทอง	-	-	-	1	-	1	
	รวม		-	-	-	2	-	2	
	รวมทั้งสิ้น		5	11	13	34	11	74	
3	ตราด								
	3.1 เมือง	(1) บางพระ	-	2	1	2	-	5	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) วังกระแจะ	-	1	2	4	-	7	
		(3) ช้ำราก	-	1	-	-	-	1	
		(4) หนองเสม็ด	-	-	1	1	-	2	
		(5) ท่าพริก	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	4	4	7	1	16	
	3.2 แหลมงอบ	(1) แหลมงอบ	-	-	2	1	-	3	
		(2) น้ำเชี่ยว	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	1	2	1	1	4	
	3.3 บ่อไร่	(1) หนองบอน	-	-	-	-	1	1	
		(2) สะใหญ่	-	-	-	-	1	1	
		(3) คลองยอ	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	3	3	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
3	ตราด (ต่อ)								
	3.4 เขาสมิง	(1) ท่าโสม	-	-	-	-	1	1	
		(2) วังตะเคียน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	2	2	
	3.5 กิ่งอำเภอ	(1) เกาะช้าง	-	-	-	1	-	1	
	เกาะช้าง	(2) เกาะช้างใต้	-	-	1	-	-	1	
	รวม		-	-	1	1	-	2	
	รวมทั้งสิ้น		-	4	7	9	7	27	
4	ระยอง								
	4.1 เมือง	(1) ท่าประดู่	-	1	5	6	-	12	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) ปากน้ำ	-	-	-	1	-	1	
		(3) ทับมา	-	1	-	-	-	1	
		(4) เพ	-	-	-	-	1	1	
		(5) เชิงเนิน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	2	5	7	2	16	
	4.2 แกลง	(1) กองดิน	3	-	-	-	-	3	
		(2) ทางเกวียน	-	-	1	1	-	2	
		(3) กร่ำ	-	-	1	-	1	2	
		(4) คลองปูน	-	1	-	-	1	2	
		(5) ชากพง	-	-	-	-	2	2	
	รวม		3	1	2	1	4	11	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
4	ระยอง (ต่อ)								
	4.3 บ้านค่าย	(1) ตาขัน	-	-	-	1	1	2	
		(2) บ้านค่าย	1	-	-	1	-	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
	รวม		1	-	-	2	1	4	
	รวมทั้งสิ้น		4	3	7	10	7	31	
5	ปราจีนบุรี								
	5.1 เมือง	(1) หน้าเมือง	-	-	2	2	-	4	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) บางบริบูรณ์	-	1	1	1	-	3	
		(3) ท่างาม	-	-	-	1	-	1	
		(4) เนินหอม	-	-	1	-	1	2	
		(5) ดงพระราม	-	-	-	-	1	1	
		(6) บ้านพระ	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	1	4	4	3	12	
	5.2 ศรีมหาโพธิ์	(1) หนองโพรง	5	-	-	1	-	6	
		(2) หัวหว้า	1	-	-	-	-	1	
	รวม		6	-	-	1	-	7	
	5.3 ประจันตคาม	(1) โพธิ์งาม	-	-	-	-	2	2	
		(2) เกาะลอย	-	-	-	-	1	1	
		(3) ดงบัง	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	4	4	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
5	ปราจีนบุรี (ต่อ)								
	5.4 ศรีมโหสถ	(1) โคกปีบ	5	-	1	1	-	7	
		(2) โคกไทย	2	-	-	-	-	2	
	รวม		7	-	1	1	-	9	
	5.5 นาดี	(1) แก่งดินสอ	2	-	-	-	-	2	
		(2) สะพานหิน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		2	-	-	-	1	3	
	5.6 กบินทร์บุรี	(1) หนองกี่	-	-	-	1	-	1	
		(2) หาดนางแก้ว	1	-	-	-	-	1	
	รวม		1	-	-	1	-	2	
	5.7 บ้านสร้าง	- บ้านสร้าง	-	-	-	-	2	2	
	รวม		-	-	-	-	2	2	
	รวมทั้งสิ้น		16	1	5	7	10	39	
6	นครนายก								
	6.1 เมือง	(1) นครนายก	-	1	-	1	-	2	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) สาริกา	-	-	-	1	2	3	
		(3) บ้านใหญ่	-	-	1	1	-	2	
		(4) พรหมณี	-	-	1	-	1	2	
		(5) ท่าช้าง	-	1	-	1	-	2	
		(6) ดงละคร	1	-	-	-	-	1	
		(7) ศรีจุฬา	-	-	-	-	1	1	
		(8) หินตั้ง	-	-	-	-	1	1	
	รวม		1	2	2	4	5	14	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
6	นครนายก (ต่อ)								
	6.2 บ้านนา	(1) อาษา	1	-	-	-	1	2	
		(2) ทองหลาง	1	-	-	1	-	2	
		(3) เขาเพิ่ม	1	-	-	-	1	2	
		(4) บ้านนา	-	-	-	1	-	1	
		(5) บางอ้อ	-	-	-	1	-	1	
		(6) บ้านพร้าว	-	-	-	-	1	1	
	รวม		3	-	-	3	3	9	
	6.3 ปากพลี	(1) โคกกรวด	-	-	-	-	1	1	
		(2) นาหินลาด	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	2	2	
	6.4 องครักษ์	(1) องครักษ์	-	-	-	-	1	1	
		(2) โพธิ์แทน	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	2	2	
	รวมทั้งสิ้น		4	2	2	7	12	27	
7	สระแก้ว								
	7.1 สระแก้ว	(1) สระแก้ว	1	-	-	-	-	1	
		(2) ท่าแยก	-	-	1	-	-	1	
	รวม		1	-	1	-	-	2	
	7.2 ตาพระยา	(1) ตาพระยา	5	-	1	-	-	6	
		(2) ทัพเสด็จ	3	-	1	-	-	4	
		(3) ทัพราช	11	-	-	2	-	13	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
7	สระแก้ว (ต่อ)								
	7.2 ตาพระยา (ต่อ)	(4) ทัพไทย	-	-	1	-	-	1	
	รวม		19	-	3	2	-	24	
	7.3 วัฒนานคร	(1) วัฒนานคร	-	-	2	-	-	2	
		(2) ผักขะ	-	-	-	1	-	1	
		(3) แซร์ออ	1	-	-	-	-	1	
		(4) ท่าเกวียน	2	-	-	-	-	2	
	รวม		3	-	2	1	-	6	
	7.4 อรัญประเทศ	(1) เมืองไผ่	-	-	-	1	-	1	
		(2) คลองน้ำใส	-	-	-	1	2	3	
		(3) ฟากห้วย	-	-	-	1	-	1	
		(4) หันทราย	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	3	3	6	
	7.5 เขาฉกรรจ์	(1) เขาฉกรรจ์	1	-	-	-	-	1	
		(2) เขาสามสิบ	1	-	-	-	-	1	
		(3) หนองหว้า	1	-	-	-	-	1	
	รวม		3	-	-	-	-	3	
	7.6 วังน้ำเย็น	- วังน้ำเย็น	-	-	-	-	2	2	
	รวม		-	-	-	-	2	2	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
7	สระแก้ว (ต่อ)								
	7.7 กิ่งอำเภอ	(1) โคกสูง	-	-	-	3	-	3	
	โคกสูง	(2) หนองแวง	1	-	-	-	1	2	
	รวม		1	-	-	3	1	5	
	รวมทั้งสิ้น		27	-	7	9	6	48	
8	ฉะเชิงเทรา								
	8.1 เมือง	(1) หน้าเมือง	-	-	3	13	-	16	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) บ้านใหม่	-	1	1	3	-	5	
		(3) บางแก้ว	-	-	1	1	-	2	
		(4) บางขวัญ	-	-	-	-	1	1	
		(5) ท่าไข่	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	1	5	17	2	25	
	8.2 พนมสารคาม	(1) พนมสารคาม	-	2	1	1	-	4	
		(2) เมืองเก่า	-	1	-	-	-	1	
		(3) ท่าถ่าน	1	-	-	-	-	1	
		(4) บ้างซ่อง	-	-	-	-	2	2	
	รวม		1	3	1	1	2	8	
	8.3 แปลงยาว	(1) หัวสำโรง	-	-	1	1	3	5	
		(2) วังเย็น	-	-	1	-	-	1	
	รวม		-	-	2	1	3	6	
	8.4 บางปะกง	(1) บางเกลือ	-	-	-	1	-	1	
		(2) บางวัว	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	1	1	2	

ตารางที่13(ต่อ)

ลำดับที่	จังหวัด อำเภอ	อบต. เทศบาล (ตำบล)	แหล่งข้อมูล /จำนวน						หมายเหตุ
			แหล่งโบราณคดี	ศิลปกรรม			ศิลปหัตถกรรม	รวม	
				จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม			
8	ฉะเชิงเทรา (ต่อ)								
	8.5 บางคล้า	(1) บางคล้า	-	1	1	2	-	4	ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล
		(2) ปากน้ำ	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	1	1	2	1	5	
	8.6 บางน้ำเปรี้ยว	- ศาลาแดง	1	-	-	-	-	1	
	รวม		1	-	-	-	-	1	
	8.7 บ้านโพธิ์	- สิบเอ็ดศอก	1	-	-	-	-	1	
	รวม		1	-	-	-	-	1	
	8.8 ราชสาส์น	- ดงน้อย	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	-	1	1	
	8.9 กิ่งอำเภอ คลองเขื่อน	- บางตลาด	-	-	-	-	1	1	
	รวม		-	-	-	1	1	1	
	รวมทั้งสิ้น		3	5	9	22	11	50	
	ยอดรวม 8 จังหวัด		74	39	66	127	84	390	

ตารางที่ 14 แหล่งข้อมูลจำแนกตาม อบต. และเทศบาล

จังหวัด	แหล่งโบราณคดี	จิตรกรรม	ประติมากรรม	สถาปัตยกรรม	ศิลปหัตถกรรม	รวม	ร้อยละ
ชลบุรี	15	13	17	29	20	94	24.10
จันทบุรี	5	11	13	34	11	74	18.98
ตราด	-	4	7	9	7	27	6.92
ระยอง	4	3	7	10	7	31	7.95
ปราจีนบุรี	16	1	5	7	10	39	10.00
นครนายก	4	2	2	7	12	27	6.92
สระแก้ว	27	-	6	9	6	48	12.31
ฉะเชิงเทรา	3	5	9	22	11	50	12.82
รวม	74	39	66	127	84	390	100.00
ร้อยละ	18.98	10.00	16.92	32.56	21.54	100.00	

แผนภูมิที่ 12 : แสดงแหล่งข้อมูลฯ ในเขตตำบล จำแนกตามประเภท

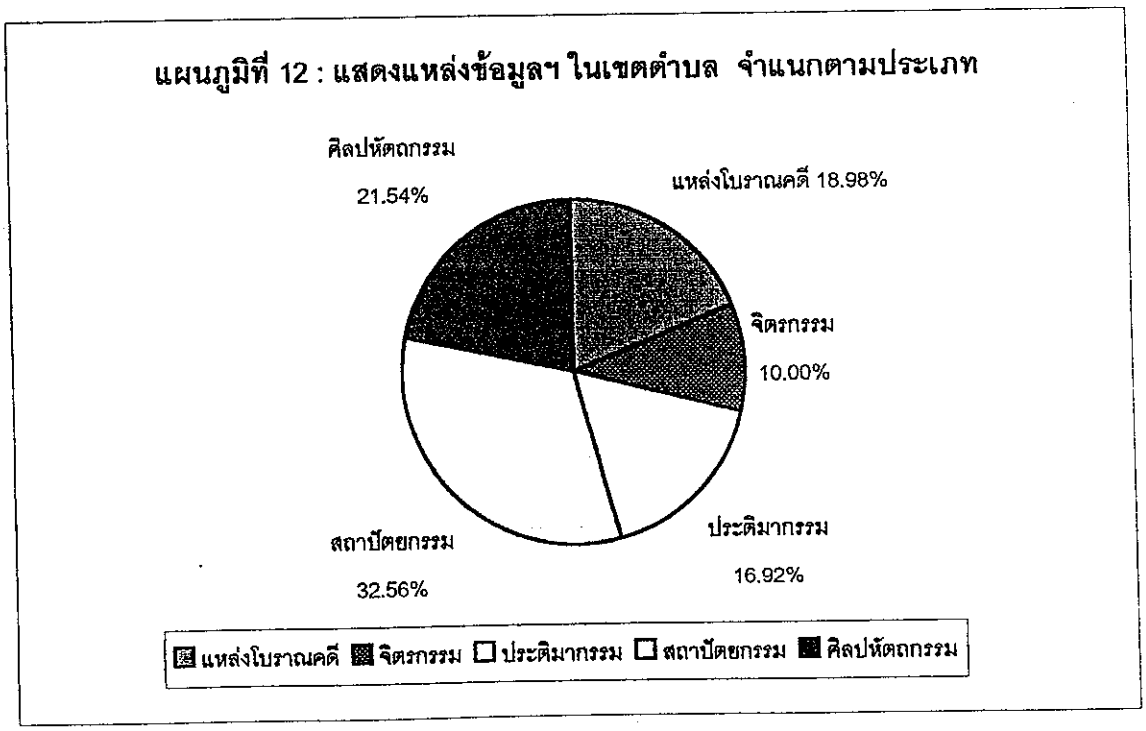

แผนภูมิที่ 13 : แสดงแหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรม และศิลปหัตถกรรม จำแนกตามจังหวัด

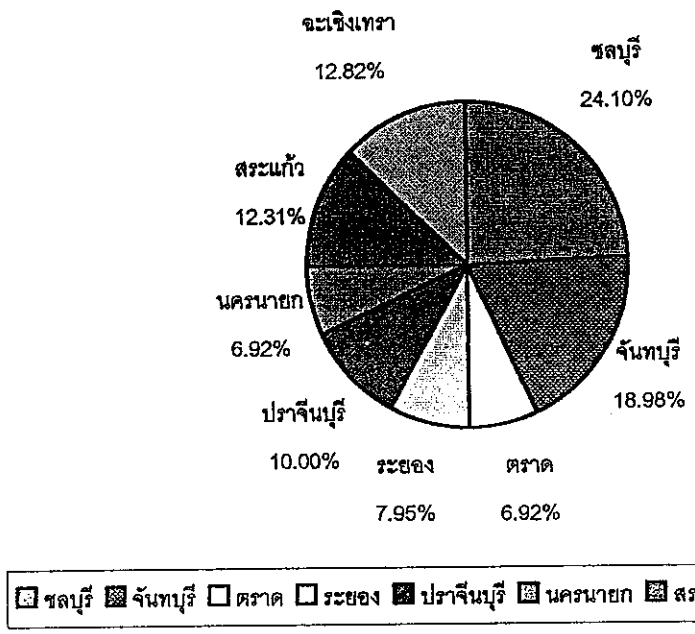

จากตารางที่ 13 แหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรมและศิลปหัตถกรรมจำแนกตามองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาลในภาคตะวันออกพบว่า จังหวัดชลบุรีพบแหล่งข้อมูลฯ มากที่สุด (ร้อยละ 24.10) จังหวัดจันทบุรีรองลงมา (ร้อยละ 18.98) จังหวัดตราดและจังหวัดนครนายกน้อยที่สุด (ร้อยละ 6.925) ตามแผนภูมิที่ 13 และถ้าวิเคราะห์แหล่งข้อมูลฯ ในตำบลที่ตั้งอยู่ตามเขต อบต. และเทศบาลโดยจำแนกตามประเภทพบว่าสถาปัตยกรรมพบมากที่สุด (ร้อยละ 32.56) ศิลปหัตถกรรมรองลงมา (ร้อยละ 21.54) จิตรกรรมน้อยที่สุด (ร้อยละ 10.00) ตามแผนภูมิที่ 12 จังหวัดที่พบประเภทของแหล่งข้อมูลฯ มากมีดังนี้ คือ จังหวัดสระแก้วพบแหล่งโบราณคดี จังหวัดชลบุรีพบจิตรกรรม จังหวัดชลบุรีพบประติมากรรม จังหวัดจันทบุรีพบสถาปัตยกรรม และจังหวัดชลบุรีพบศิลปหัตถกรรม ข้อสังเกตพบว่าจังหวัดชลบุรีพบประเภทของแหล่งข้อมูลมากถึง 3 ประเภท และแหล่งข้อมูลที่พบมากจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง เช่น ตำบลบางปลาสร้อย ตำบลแสนสุข ตำบลอ่างศิลา เป็นต้น ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งพบว่าจังหวัดชลบุรีมีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม มีการสำรวจพบหลักฐานทางแหล่งโบราณคดี ศิลปกรรม และภูมิปัญญาพื้นถิ่นทางศิลปหัตถกรรมได้ในแต่ละช่วงเวลาและยุคสมัย มีความเป็นรูปธรรมมากจังหวัดหนึ่ง

ตารางที่15: อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูลและองค์การบริหารส่วนตำบล จำแนกตามประเภทและสาขาทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น

ลำดับที่	ประเภท / สาขา	ชลบุรี		จันทบุรี		ตราด		ระยอง		ปราจีนบุรี		นครนายก		สระแก้ว		ฉะเชิงเทรา		รวม อบต.	รวมแหล่งข้อมูลทั้งหมด	ร้อยละ
		อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล	อบต.	แหล่งข้อมูล			
	ศิลปกรรม																			
1	จิตรกรรม	6	7	8	9	2	2	2	2	1	1	1	1	0	0	3	4	23	26	13.00
2	ประติมากรรม	4	4	5	7	4	6	2	2	3	3	2	2	5	6	5	5	30	35	17.50
3	สถาปัตยกรรม	9	10	14	20	4	7	3	3	5	5	6	6	6	9	7	7	54	67	33.50
	ภูมิปัญญาพื้นถิ่น																			
4	ศิลปหัตถกรรม	8	9	10	10	7	7	6	7	8	10	11	12	4	6	8	11	62	72	36.00
รวมทั้งสิ้น		27	30	37	46	17	22	13	14	17	19	20	21	15	21	23	27	169	200	100.00

แผนภูมิที่ 14 : แสดงแหล่งข้อมูลฯ จำแนกตามประเภทและสาขาทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม)

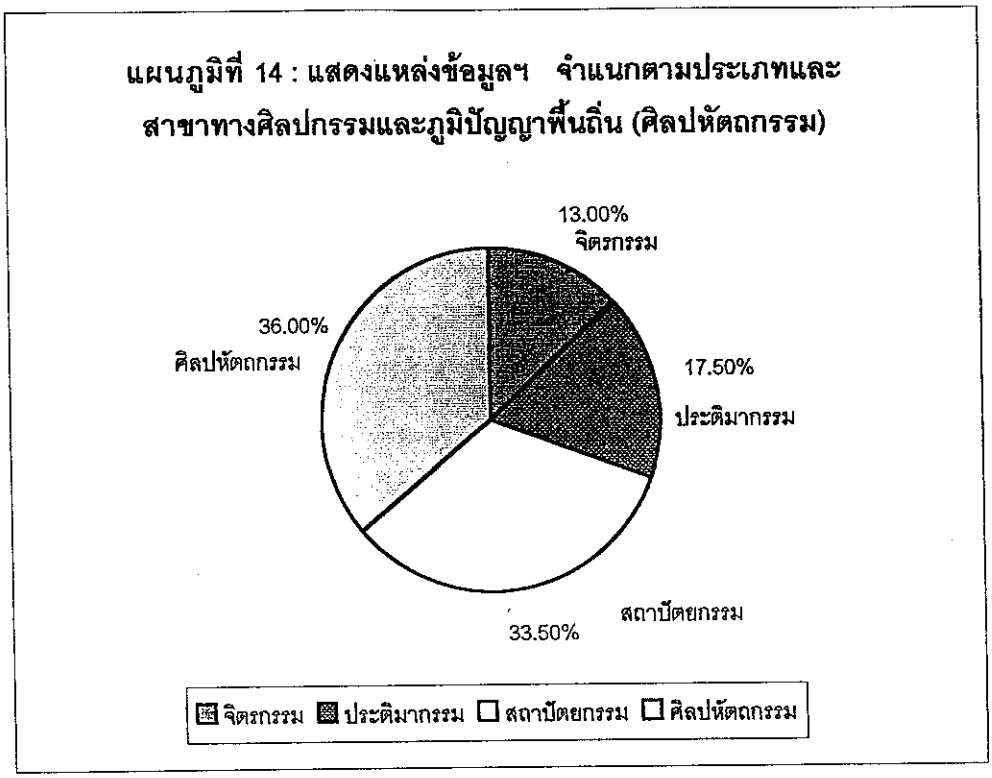

ตารางที่ 16 : แหล่งข้อมูลจำแนกตามประเภทและสาขาฯ

จังหวัด	จิตรกรรม		ประติมากรรม		สถาปัตยกรรม		ภูมิปัญญาพื้นถิ่น		รวม	ร้อยละ
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		
ชลบุรี	7	26.92	4	11.43	10	14.92	9	12.50	30	15.00
จันทบุรี	9	34.62	7	20.00	20	29.85	10	13.89	46	23.00
ตราด	2	7.69	6	17.14	7	10.45	7	9.72	22	11.00
ระยอง	2	7.69	2	5.71	3	4.48	7	9.72	14	7.00
ปราจีนบุรี	1	3.85	3	8.58	5	7.46	10	13.89	19	9.50
นครนายก	1	3.85	2	5.71	6	8.96	12	16.67	21	10.50
สระแก้ว	-	-	6	17.14	9	13.43	6	8.33	21	10.50
ฉะเชิงเทรา	4	15.38	5	14.29	7	10.45	11	15.28	27	13.50
รวม	26	100.00	35	100.00	67	100.00	72	100.00	200	100.00

แผนภูมิที่ 15 : แสดงแหล่งข้อมูลฯ ตามประเภท สาขา ทางศิลปกรรม และภูมิปัญญาพื้นถิ่น จำแนกตามจังหวัด

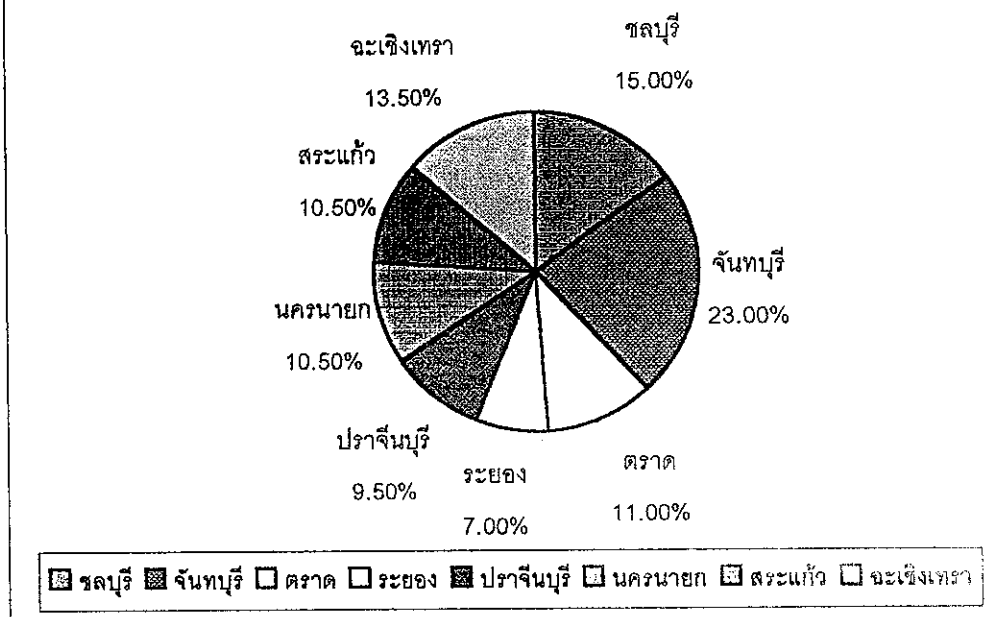

แผนภูมิที่ 16 : แสดงแหล่งข้อมูลจิตรกรรม

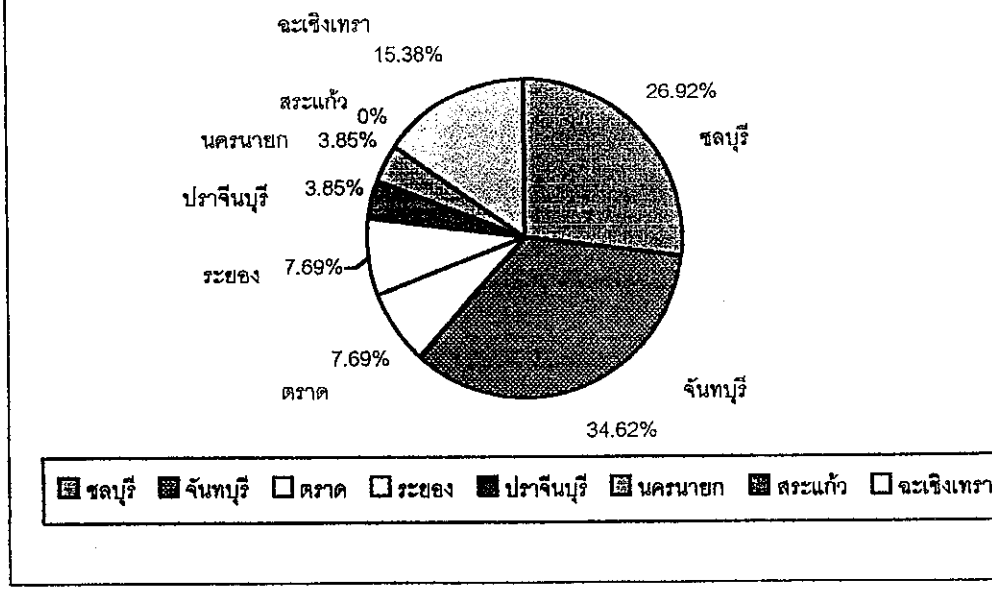

แผนภูมิที่ 17 : แสดงแหล่งข้อมูลประติมากรรม

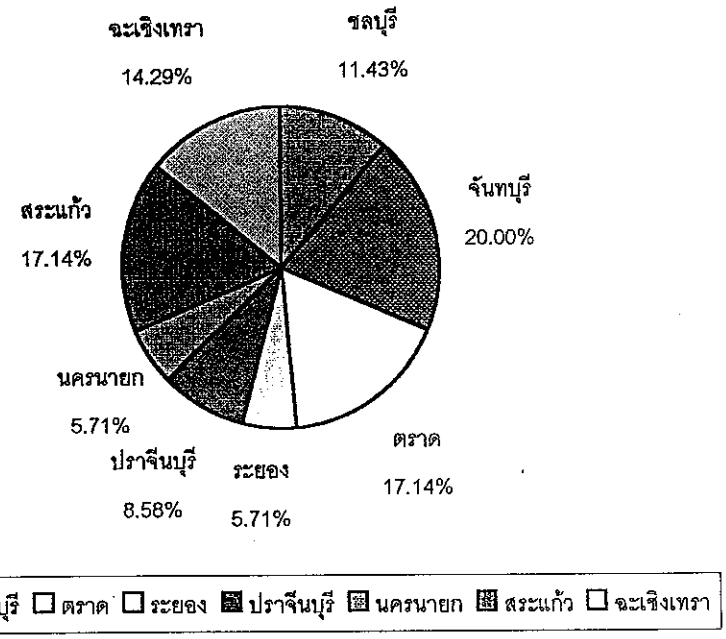

แผนภูมิที่ 18 : แสดงแหล่งข้อมูลสถาปัตยกรรม

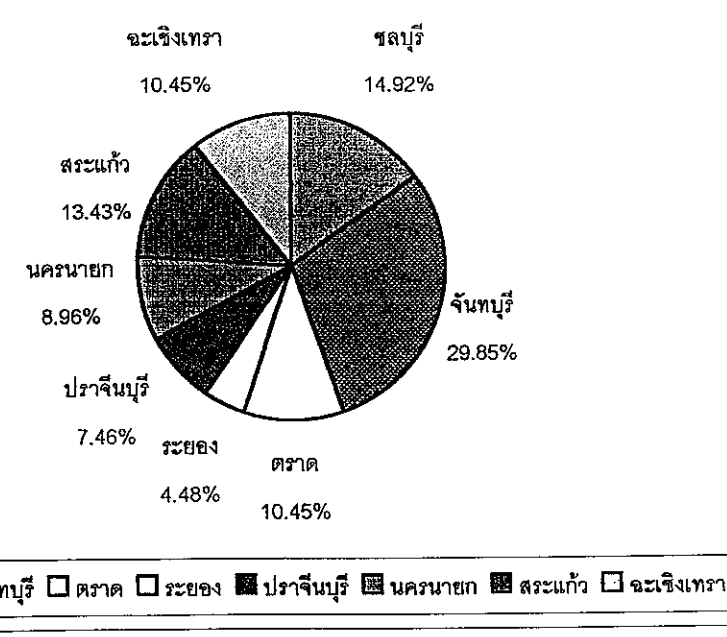

แผนภูมิที่ 19 : แสดงแหล่งข้อมูลภูมิปัญญาพื้นถิ่น

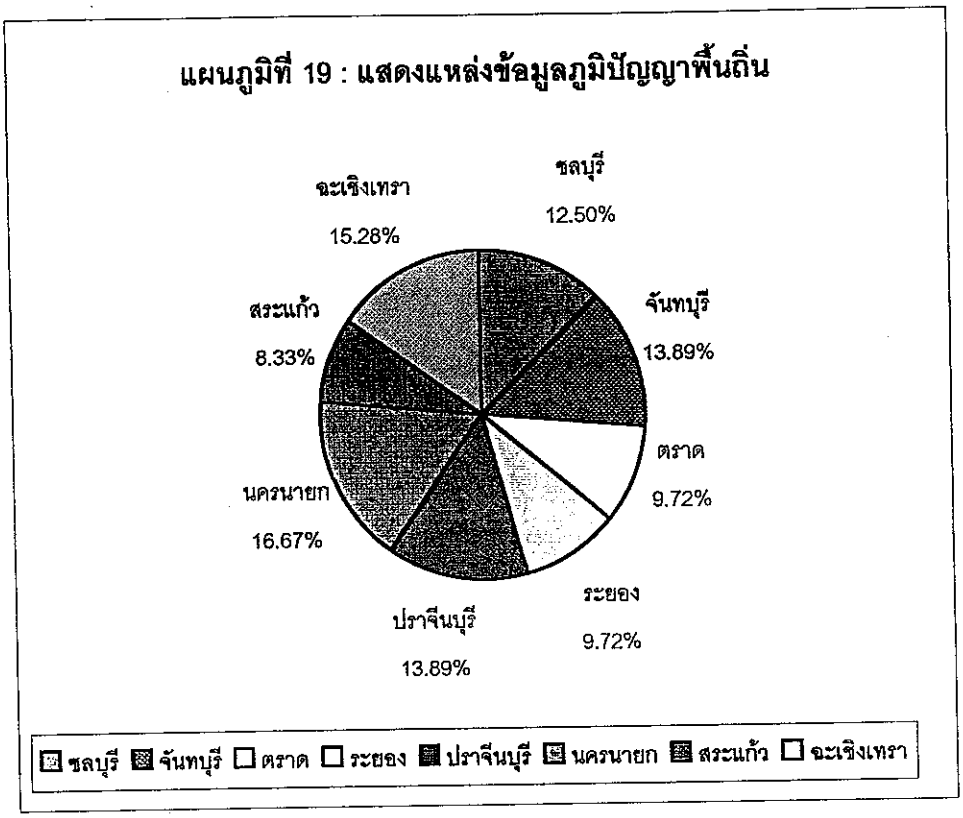

จากตารางที่ 15 แหล่งข้อมูลและองค์การบริหารส่วนตำบลจำแนกตามประเภทและสาขาทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นพบว่ามีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบล 169 อบต. มีแหล่งข้อมูลจำนวน 200 แห่ง จังหวัดจันทบุรีสำรวจพบแหล่งข้อมูลมากที่สุด (ร้อยละ 23.00) จังหวัดชลบุรีรองลงมา (ร้อยละ 15.00) และจังหวัดระยองพบน้อยที่สุด (ร้อยละ 7) ตามแผนภูมิที่ 15 ถ้าวิเคราะห์จำแนกตามประเภทของศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นพบว่าประเภทจิตรกรรมพบแหล่งข้อมูลมากที่สุดจังหวัดจันทบุรี (ร้อยละ 34.62) รองลงมาจังหวัดชลบุรี (ร้อยละ 26.92) น้อยที่สุดที่จังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี (ร้อยละ 3.85) ตามแผนภูมิที่ 16 และจังหวัดสระแก้วไม่พบแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมในเขต อบต. ประเภทประติมากรรมพบแหล่งข้อมูลมากที่สุดจังหวัดจันทบุรี (ร้อยละ 20.00) รองลงมาจังหวัดสระแก้วและตราด (ร้อยละ 17.14) น้อยที่สุดจังหวัดระยอง และจังหวัดนครนายก (ร้อยละ 5.71) ตามแผนภูมิที่ 17 ประเภทสถาปัตยกรรมพบมากที่สุดจังหวัดจันทบุรี (ร้อยละ 29.85) รองลงมาจังหวัดชลบุรี (ร้อยละ 14.92) น้อยที่สุดจังหวัดระยอง (ร้อยละ 4.48) ตามแผนภูมิที่ 18 และแหล่งข้อมูลประเภทภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม) พบมากที่สุดจังหวัดนครนายก (ร้อยละ 16.67) รองลงมาจังหวัดฉะเชิงเทรา (ร้อยละ 15.28) น้อยที่สุดมีจังหวัดสระแก้ว (ร้อยละ 8.33) ตามแผนภูมิที่ 19

แหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นจำแนกตามประเภทเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดในภาคตะวันออก สามารถวิเคราะห์ตามประเภทได้ดังนี้ คือ

1. ศิลปกรรม

1.1 จิตรกรรม จากแหล่งข้อมูลประเภทจิตรกรรม วิเคราะห์ตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมในเขตจังหวัดของภาคตะวันออกพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี และอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี พบมากที่สุด แหล่งที่พบคือ อบต. เสม็ด และ อบต. ตะปอน โดยมีข้อวิเคราะห์แหล่งข้อมูลประเภทจิตรกรรม ดังนี้คือ

ข้อวิเคราะห์ประการแรก ทางด้าน "รูปแบบ" ของจิตรกรรมฝาผนัง พบที่องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตเมืองหรือเทศบาล จะมีรูปแบบแนวประเพณีนิยม หรือราชสำนัก ได้รับอิทธิพลทางแบบอย่างมาจากช่างหลวงเป็นส่วนมาก ช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังจะมีฝีมือ และทักษะในการเขียนภาพได้อย่างมีคุณภาพมากตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีทางจิตรกรรมฝาผนังของไทย ส่วนรูปแบบของจิตรกรรมฝาผนังสำรวจพบที่องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตนอกเมืองหรือชนบทมีรูปแบบของจิตรกรรมเป็นแนวลักษณะแบบพื้นบ้านหรือพื้นถิ่น ช่างเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังมีฝีมือและทักษะในการเขียนภาพได้คุณภาพน้อยกว่าตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีทางจิตรกรรมฝาผนังของไทย

แผนที่ภาคตะวันออกแสดงแหล่งสำคัญที่พบจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรม

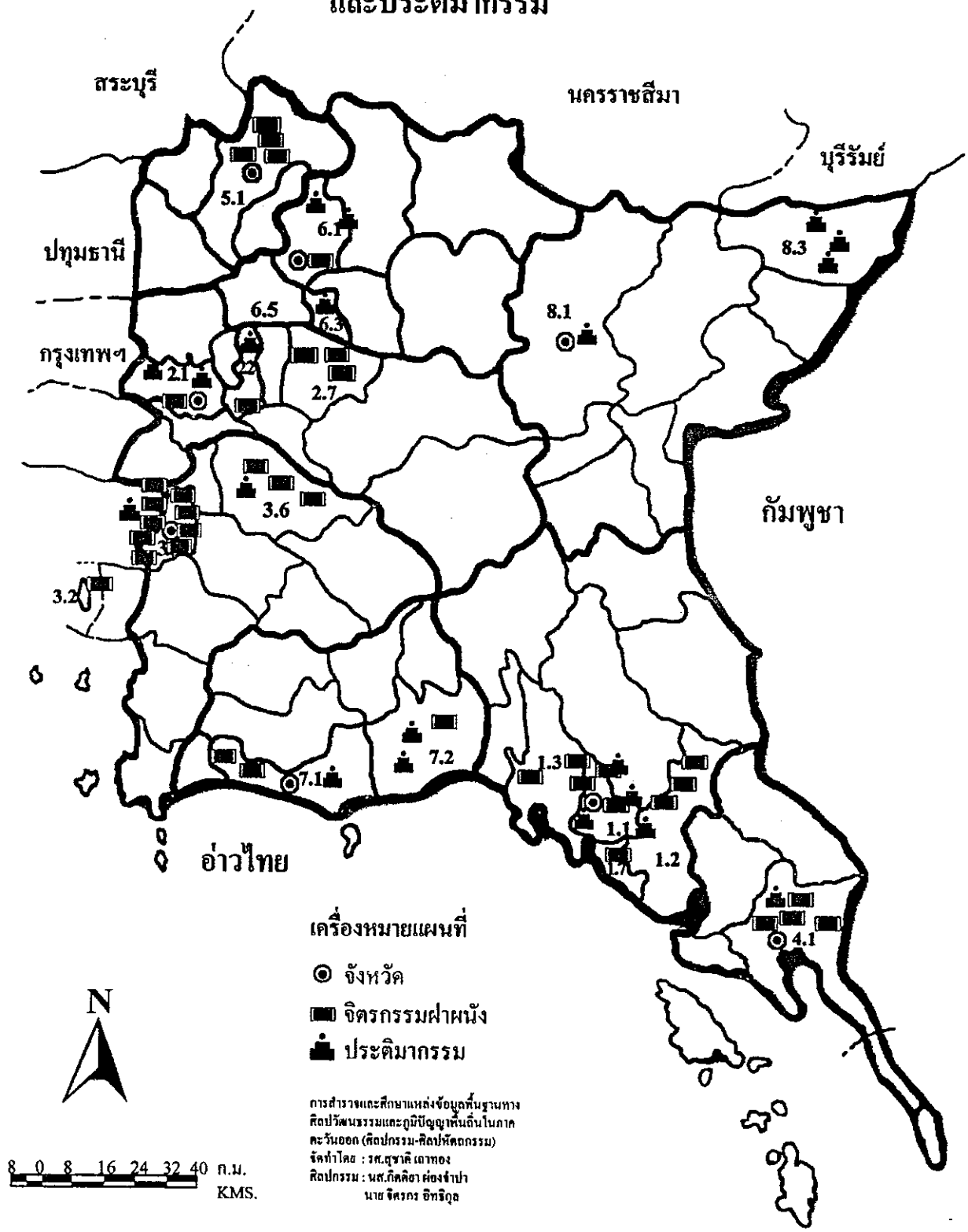

แหล่งข้อมูลที่พบจิตรกรรมแนวลักษณะแบบพื้นบ้านพบมากที่จังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดระยอง และจิตรกรรมฝาผนังส่วนมากถูกเขียนขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อวิเคราะห์ประการสอง แหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมฝาผนังจะพบว่า จังหวัดในภาคตะวันออกตอนบนมีแหล่งข้อมูลทางจิตรกรรมฝาผนังน้อยกว่าภาคตะวันออกตอนล่าง แหล่งข้อมูลที่สำรวจพบทางตอนบนของภาคส่วนมากจิตรกรรมฝาผนังมีรูปแบบแนวพื้นบ้าน หรือพื้นถิ่น เช่น ที่วัดเมืองกาย วัดเตาเหล็ก อบต. พนมสารคาม อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น และมีข้อสังเกตว่าจิตรกรรมฝาผนังในเขตภาคตะวันออกตอนล่าง มีคุณภาพตามเกณฑ์ของรูปแบบและกรรมวิธีทางจิตรกรรมฝาผนังของไทย พบมากในชุมชนเขตเมืองที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลเป็นส่วนใหญ่ เช่น อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี และ อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นต้น

ข้อวิเคราะห์ประการสาม ผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่พบในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออก จากการวิจัยพบว่าเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นส่วนมาก ส่วนจิตรกรรมฯ มีอายุมากที่สุดคือ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดใหญ่อินทาราม ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณ พ.ศ.2325

ข้อวิเคราะห์ประการสี่ รูปแบบภาพจิตรกรรมฝาผนังในภาคตะวันออก การสร้างรูปแบบและรูปลักษณะได้อาศัยแบบอย่างศิลปะแบบจีนเข้ามาผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทย ในอัตราส่วนมากน้อยแตกต่างกัน เริ่มตั้งแต่มีอิทธิพลรูปแบบศิลปะแบบจีนแฝงเร้น ผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทยเพียงเล็กน้อย รูปแบบผลงานจิตรกรรมฝาผนังยังคงรูปแบบลักษณะไทยอยู่ จนถึงมีอิทธิพลรูปแบบศิลปะแบบจีนผสมผสานกับจิตรกรรมแบบไทยเป็นจำนวนมาก มีผลให้รูปแบบจิตรกรรมฝาผนังไม่แสดงรูปแบบลักษณะไทย จะพบแหล่งข้อมูลรูปแบบลักษณะนี้มากที่จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด เช่น วัดบุปผาราม อบต. วังกระแจะ อำเภอเมือง จังหวัดตราด วัดพลับ อบต. บางกระจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

1.2 ประติมากรรม จากแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมวิเคราะห์จำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอที่พบแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบมากที่สุดคือ อบต. บางกะจะ และ อบต. คลองนารายณ์ รองลงมาพบที่อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว อบต. ทัพไทย และองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอของหลายจังหวัดในภาคตะวันออก ไม่ปรากฏพบแหล่งทางประติมากรรมที่น่าศึกษา

แผนที่ภาคตะวันออกแสดงแหล่งสำคัญที่พบสถาปัตยกรรม

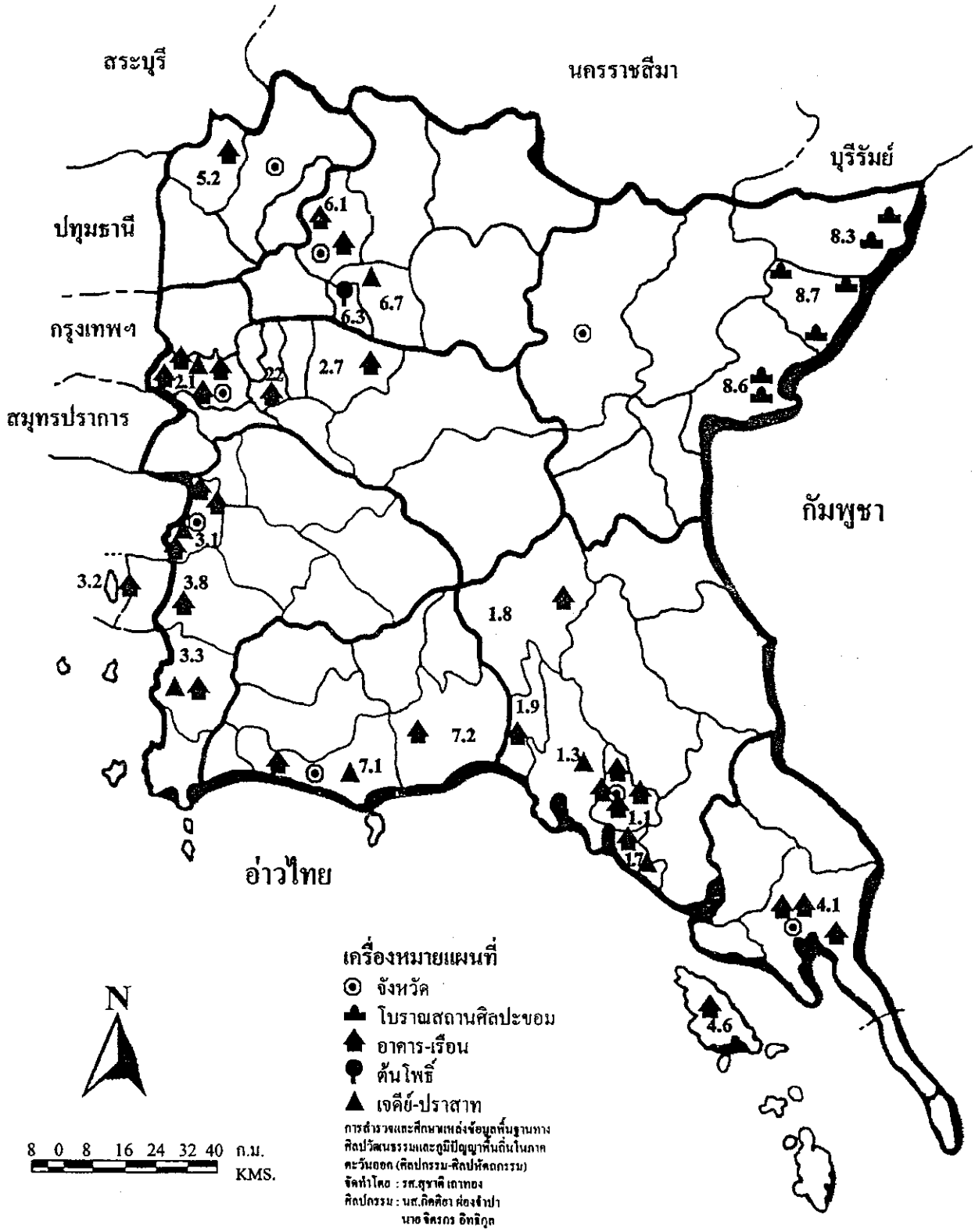

ข้อวิเคราะห์ประการแรก จากการสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมในภาคตะวันออกพบว่า ประติมากรรมที่พบตามแหล่งข้อมูลส่วนมากเป็นประติมากรรมเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู และศาสนาพุทธ มีรูปแบบประติมากรรมสืบทอดตามแนวทางคตินิยมแบบประเพณีของศิลปะลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยและของไทย แต่รูปแบบประติมากรรมที่มีรูปลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งอื่นคือ ประติมากรรม "พระพนัสบดี" พระพุทธรูปประทับยืน ยกพระหัตถ์ทั้งสองข้างขึ้นในระดับพระอุระ ประทับยืนบนดอกบัวเหนือรูปสัตว์ที่เรียกว่า "พนัสบดี" ตั้งที่หอพระในเขตพื้นที่ตำบลพนัสนิคม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และประติมากรรม "พระนิรันตราย" พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานดอกบัวสูง 9 เซนติเมตร แสดงท่า "ธยานิมุทรา" ลักษณะของพระพักตร์เป็นแบบท้องถิ่น เมืองศรีมโหสถ ประติมากรรมองค์นี้ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดปราจีนบุรี ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

ข้อวิเคราะห์ประการสอง แหล่งข้อมูลทางประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดระยอง จะพบน้อยที่สุด แต่เป็นแหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรม ประเภทอนุสรณ์สถานที่น่าสนใจ เพราะในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ.2491-2500 ได้ริเริ่มสร้างประติมากรรมให้กับบุคคลสำคัญของชาติ คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) กวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์บนพื้นที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลกร่ำและนับเป็นประติมากรรมทางวรรณคดี สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชิ้นแรกที่สร้างขึ้นในภูมิภาคของประเทศตามนโยบายแบบชาตินิยม

ข้อวิเคราะห์ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทประติมากรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดของเขตภาคตะวันออกตอนบน พบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นผลงานในสมัยทวารวดี และลพบุรี หรือเขมรในประเทศไทยเป็นส่วนมาก ส่วนจังหวัดของเขตภาคตะวันออกตอนล่างพบว่าประติมากรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าจะเป็นผลงานในสมัยอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์เป็นส่วนมาก จะมีประติมากรรมสมัยลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทยมากในเขตภาคตะวันออกตอนล่างสุดของจังหวัดจันทบุรี พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขตอำเภอเมือง ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ยังไม่พบแหล่งข้อมูล

1.3 สถาปัตยกรรม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรม วิเคราะห์จำแนกตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละจังหวัดพบว่า จังหวัดจันทบุรีมีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมมากที่สุด รองลงมาคือจังหวัดชลบุรี และน้อยที่สุดคือจังหวัดระยอง ตามตารางที่ 8 แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรม จังหวัดจันทบุรีที่พบมากจะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองมาก

ที่สุด โดยเฉพาะตั้งอยู่ในเขตเทศบาล เช่น ตำบลวัดใหม่ ตำบลจันทนิมิต เป็นต้น และอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รองลงมาจะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนจังหวัดระยองพบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมน้อยที่สุด จากการวิจัยพบว่าแหล่งข้อมูล ส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมีข้อวิเคราะห์สถาปัตยกรรม ดังนี้คือ

ข้อวิเคราะห์ประการแรก ภาคตะวันออกตอนบนสุดของจังหวัดสระแก้ว เขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา พบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารแบบปราสาทหินเป็นจำนวนมาก กระจายตัวอยู่ตามจังหวัด เขตรอยต่อกับประเทศกัมพูชา ที่อำเภออรัญประเทศ และอำเภอตาพระยา เช่น อบต. เมืองไผ่ อบต. โคกสูง อบต. ทัพราช เป็นต้น รูปแบบปราสาทเป็นลักษณะศิลปะเขมรในประเทศไทย หรือลพบุรี ประการสำคัญรูปแบบปราสาทศิลปะเขมรฯ ลักษณะแบบเดียวกันนี้จะพบได้ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนเป็นส่วนมาก และพื้นที่บางส่วนของ อบต. คลองนารายณ์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี แต่จะพบเฉพาะชิ้นส่วน เช่น ทับหลัง กรอบประตูของปราสาทแบบเขมรฯ เป็นต้น

ข้อวิเคราะห์ประการสอง แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่พบมากในจังหวัดจันทบุรี จังหวัดชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา จากการวิจัยพบว่าเป็นอาคารแบบที่พักอาศัยและ/หรืออาคารสาธารณะ รูปแบบอิทธิพลตะวันตกที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มากที่สุด พ.ศ.2411-2453 โดยเฉพาะช่วงเวลาที่จังหวัดจันทบุรีเป็นที่ตั้งมณฑลจันทบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ตั้งมณฑลปราจีน ในเขตจังหวัดทั้งสองมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางราชการ และอาคารสาธารณะเป็นจำนวนมาก สำหรับจังหวัดชลบุรีถึงแม้ว่าจะไม่เป็นที่ตั้งมณฑลของเขตการปกครอง แต่พบแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารสาธารณะและอาคารที่พักอาศัยจำนวนมากในตำบลบางปลาสร้อย อบต. หนองข้างคอก ตำบลอ่างศิลา เขตพื้นที่อำเภอเมือง และ อบต. ท่าเทววงษ์ เขตพื้นที่อำเภอเกาะสีชัง มีข้อสังเกตว่าจังหวัดชลบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักตากอากาศชายทะเลแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ ขุนนาง และชาวต่างประเทศนิยมมาพักผ่อนตากอากาศและพักฟื้นจากการเจ็บไข้ในพื้นที่ริมทะเล บริเวณตำบลอ่างศิลา และตำบลท่าเทววงษ์ บนเกาะสีชัง จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชฐานที่ประทับในฤดูร้อนขึ้น มีชื่อว่า "จุฑาธุชราชฐาน" พ.ศ.2496-2497 และสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณตำบลแสนสุข หรือบางแสน ให้เป็นสถานที่ตากอากาศของประเทศ สร้างโรงแรม บังกาโลที่พัก สำหรับนักท่องเที่ยว และบ้านพักรับรองสำหรับข้าราชการ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ขึ้นเป็นครั้งแรก

ข้อวิเคราะห์ประการสาม แหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด และจังหวัดระยอง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัย และอาคารทางอาชีพ เป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของอาคารใน 3 จังหวัด มีลักษณะสำคัญคือ เป็นเรือนแบบชั้นเดียวและสองชั้น ชั้นเดียวใต้ถุนจะสูง ตัวเรือนจะเป็นแบบเรือนฝากระดาน หลังคาเป็นแบบทรงมนิลา และทรงปั้นหยามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือที่นิยมเรียกกันว่ากระเบื้องว่าว ลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์คือ ด้านหลังของตัวเรือนด้านหนึ่งจะต่อชายคายื่นออกไปเป็นที่สำหรับเก็บเกวียนและ/หรือเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการเกษตร

สำหรับแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรีบางส่วนของภาคตะวันออกตอนล่าง มีแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมลักษณะอาคารที่พักอาศัยมีรูปแบบต่างกันคือ รูปแบบตัวเรือนเป็นลักษณะทรงเรือนไทยแบบภาคกลางทั่วไป มีลักษณะสำคัญได้แก่ เป็นเรือนแบบชั้นเดียวส่วนมากสร้างด้วยไม้จริง หรือที่นิยมเรียกกันว่า เรือนฝากระดานและมีใต้ถุนสูง แต่มีตัวเรือนบางลักษณะที่ตั้งอยู่ถัดจากชายฝั่งทะเลเข้ามาเล็กน้อย ตัวเรือนจะทำเป็นแบบใต้ถุนเตี้ย และตัวเรือนมีลักษณะเฉพาะประการหนึ่งคือ มีการต่อชายคาด้านข้างของตัวเรือนให้ยื่นยาวออกไป มีเสารองรับแนวส่วนปลายของชายคา เพื่อใช้พื้นที่ส่วนนี้สำหรับจอดเกวียน

ข้อสังเกตพบว่าแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมในภาคตะวันออก ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล จะสำรวจพบสถาปัตยกรรมประเภทอนุสรณ์สถาน หรืออนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นไว้เป็นที่ระลึกและเคารพบูชา เพื่อพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระปิยะมหาราชา) เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบนเส้นทางเดินทัพสมัยอยุธยาของภาคตะวันออกตอนบน และบนเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสินมหาราชจากภาคตะวันออกตอนบนจังหวัดนครนายก สู่ภาคตะวันออกตอนล่างจังหวัดจันทบุรี ข้อวิเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยพบว่า หลักฐานของแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างไว้แต่เดิมมีจำนวนน้อย ส่วนมากจะเป็นแหล่งข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงระยะหลัง และสร้างคร่อมทับลงบนพื้นที่เดิมที่มีประวัติหรือตำนานเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ เช่นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่บริเวณปากน้ำเจ้าโล้ อบต. บางคล้า มีหลักฐานมณฑปเก่าปรากฏอยู่ที่วัดโพธิ์ บางคล้า เป็นต้น

แผนที่ภาคตะวันออกแสดงแหล่งที่พบภูมิปัญญาพื้นถิ่น(ศิลปหัตถกรรม)

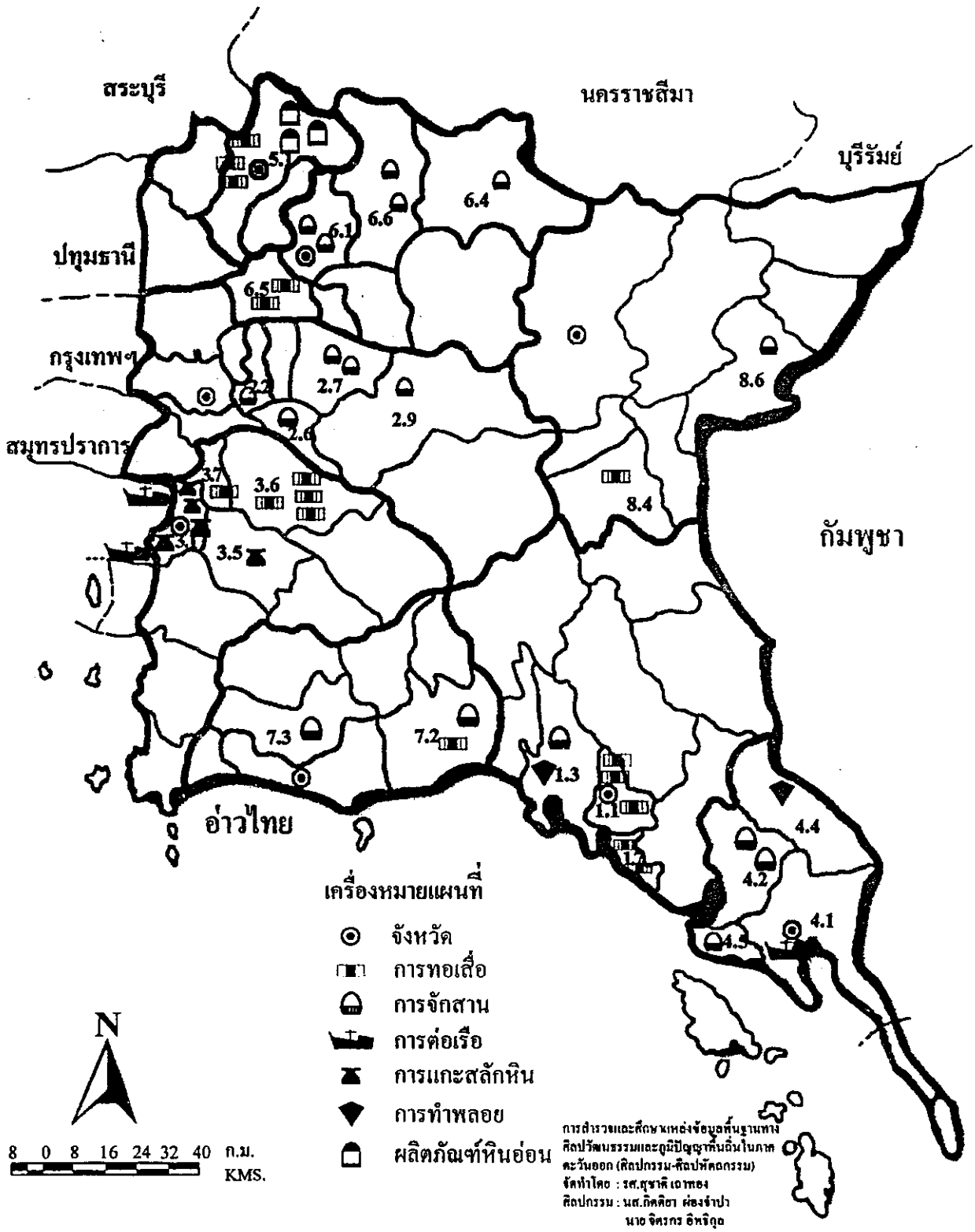

2. ภูมิปัญญาพื้นถิ่น (ศิลปหัตถกรรม)

แหล่งข้อมูลภูมิปัญญาพื้นถิ่น ประเภทศิลปหัตถกรรม วิเคราะห์ตามจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลที่พบแหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรม พบว่าจังหวัดนครนายกพบมากที่สุด รองลงมาพบที่จังหวัดจันทบุรี พบน้อยที่สุดที่จังหวัดสระแก้ว ตามตารางที่ 8 แหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมที่พบมากในจังหวัดนครนายกพบในเขตอำเภอเมือง อบต. สาริกา และ อบต. พรหมณี และพบที่เขตอำเภอบ้านนา อบต. อาษา และ อบต. ทองหลาง รูปแบบศิลปหัตถกรรมที่พบมากในจังหวัดนครนายกคือ ผลิตภัณฑ์จากหินอ่อนในรูปของที่ระลึกและของใช้ การทอเสื่อกกและ ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ โดยมีข้อสังเกตว่าจังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่พบแหล่งข้อมูลทางศิลปกรรมน้อย แต่พบแหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมหรือภูมิปัญญาพื้นถิ่นมากที่สุด

แหล่งข้อมูลประเภทศิลปหัตถกรรมของภาคตะวันออก ถ้าวิเคราะห์จำแนกตามประเภทที่ย่อยลงไปในแต่ละจังหวัดและพิจารณาถึงประเภท และรูปแบบศิลปหัตถกรรมที่พบในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพบว่า มีการผลิตศิลปหัตถกรรมประเภทการจักสานมากที่สุด รองลงมาจะเป็นการทอเสื่อ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นจากหิน การทอผ้า การผลิตของที่ระลึก เป็นต้น และจังหวัดที่พบแหล่งข้อมูลการจักสานมากที่สุดคือ จังหวัดชลบุรีบางส่วน (อำเภอพนัสนิคม) จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดปราจีนบุรี ตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกตอนบนทั้งสิ้น การทอเสื่อ พบแหล่งข้อมูลมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดปราจีนบุรี รองลงมาพบที่จังหวัดนครนายก ตามรายละเอียดของแหล่งข้อมูลในภาคผนวก โดยมีข้อวิเคราะห์ภาพรวมของแหล่งข้อมูลทางศิลปหัตถกรรม ดังนี้คือ

ข้อวิเคราะห์ประการแรก คือ แหล่งที่พบข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลของภาคตะวันออกพบว่า แหล่งที่ผลิตหรือทำชิ้นงานจะตั้งอยู่ร่วมกันเป็นแหล่งใหญ่หลาย ๆ ครอบครัว เช่น แหล่งการจักสานที่ตำบลสระตาราง บ้านศรีวิชัย อบต. พนัสนิคม และวัดเกาะกลาง คลองหลวง อบต. ไร่หลักทอง ของอำเภอพนัสนิคม แหล่งการแกะสลักหินและผลิตภัณฑ์จากหินที่ อบต. เสม็ด และตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี แหล่งการทอเสื่อที่ อบต. หนองบัว อบต. บางสระเก้า อบต. เกาะขวาง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี แหล่งการทำพลอยที่ อบต. หนองบอน อบต. สะใหญ่ และ อบต. คลองยอ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

ข้อวิเคราะห์ประการสอง แหล่งที่พบข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมประเภทการจักสานเป็นจำนวนมาก พบว่าพื้นที่ตั้งของตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่สำหรับชนต่างวัฒนธรรม และต่างเชื้อชาติได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน เช่น ชนชาติลาว ชนชาติเขมร เป็นต้น วัฒนธรรมการจักสานจะเผยแพร่เข้ามาพร้อมกับชนต่างวัฒนธรรมเหล่านั้นในชุมชน และท้องถิ่นต่าง ๆ ของภาคตะวันออก

ข้อวิเคราะห์ประการสาม พบว่าแหล่งข้อมูลทางศิลปหัตถกรรมประเภทการทอเสื่อที่พบมากในจังหวัดจันทบุรี ต้นแหล่งกำเนิดของการทอเสื่อกับที่พบมากในจังหวัดปราจีนบุรี มีข้อสังเกตว่ารูปแบบผลิตภัณฑ์จากเสื่อในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น เสื่อปูพื้น ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ทำมาจากเสื่อเป็นต้น มีรูปแบบ ลวดลาย และการออกแบบผลิตภัณฑ์ใกล้เคียงกันมากกับจังหวัดจันทบุรี ความเป็นไปได้คือ การทอเสื่อจังหวัดปราจีนบุรีน่าจะได้รับอิทธิพลแบบอย่าง วิธีการ และการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากเสื่อมาจากจังหวัดจันทบุรี

แผนที่ภาคตะวันออกที่พบแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์และเรือจม

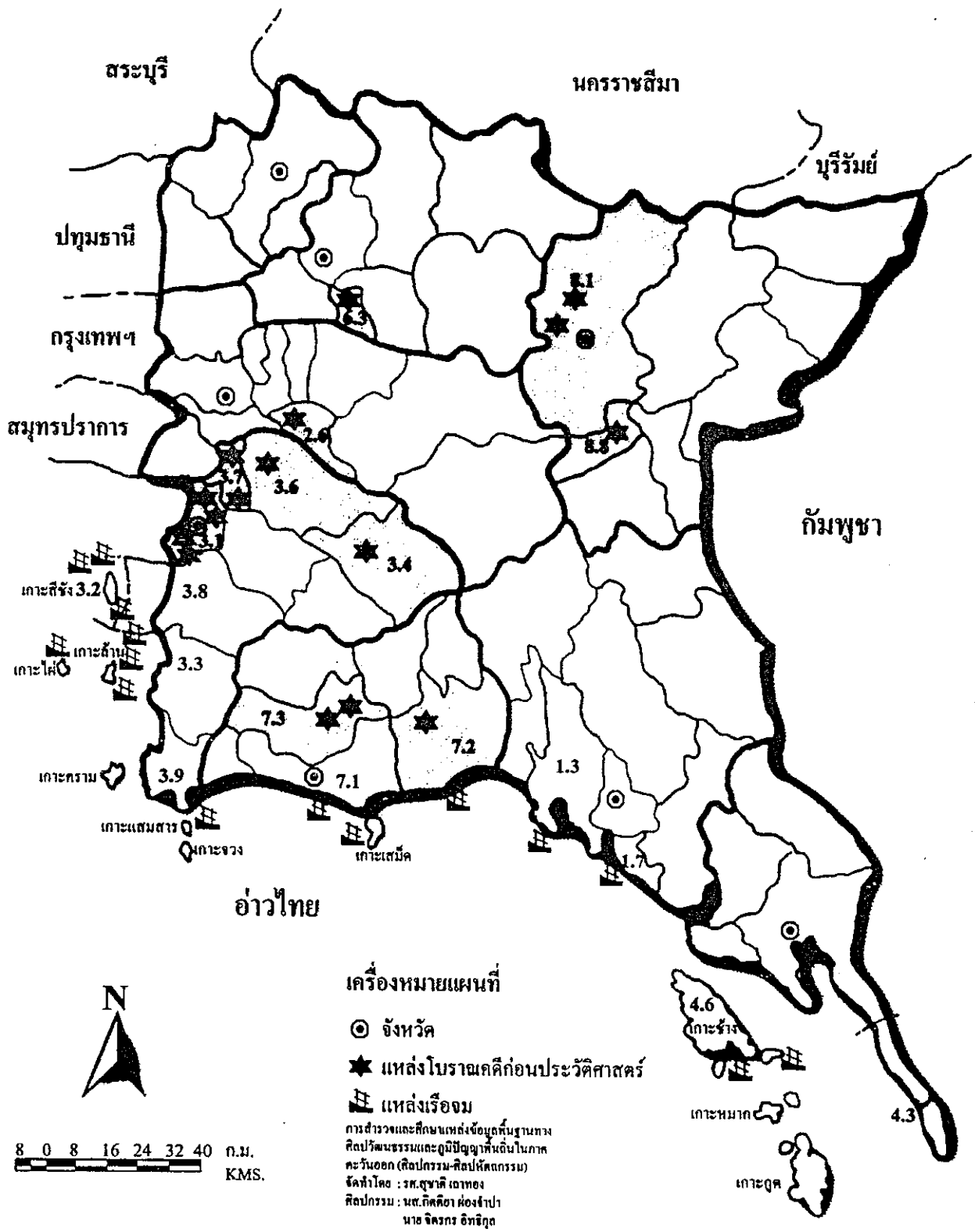

การสำรวจและศึกษาแหล่งข้อมูลพื้นฐานทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นในภาคตะวันออก (ศิลปกรรม-ศิลปหัตถกรรม)
จัดทำโดย : รศ.สุชาติ เถาทอง
ศิลปกรรม : นส.กิตติยา ผ่องจำปา
นาย จิตรกร อิทธิกุล

ตารางที่17: **อัตราร้อยละของแหล่งข้อมูล ฯ จำแนกตามยุคสมัยในภาคตะวันออก**

ลำดับที่	ยุคสมัย	จำนวนแหล่งข้อมูล								รวม	ร้อยละ
		ชลบุรี	จันทบุรี	ตราด	ระยอง	ปราจีนบุรี	นครนายก	สระแก้ว	ฉะเชิงเทรา		
1	ก่อนประวัติศาสตร์	8	-	-	3	2	-	6	2	21	6.82
2	ชุมชนโบราณ	11①	4②	-	3	14③	4	12④	2	50	16.23
3	โบราณคดีใต้น้ำ *	11	2	2	4	-	-	-	-	19	6.17
	ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19										
4	ฟูนัน	-	1	-	-	1	-	-	-	2	0.65
5	ทวารวดี										
	5.1 ประติมากรรม	1	-	-	-	2	-	-	-	3	0.97
	5.2 สถาปัตยกรรม	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0.32
6	ลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทย										
	6.1 ประติมากรรม	-	4	-	-	1	-	4	-	9	2.92
	6.2 สถาปัตยกรรม	-	-	-	-	-	-	8	-	8	2.60

หมายเหตุ

① แหล่งโบราณคดีทวารวดี ② 3 แหล่งเป็นอยุธยา ③ 5 แหล่งเป็นทวารวดี ④ 8 แหล่งไม่ทราบหลักฐานแน่นอน

* แหล่งเรือจมหรือโบราณคดีใต้น้ำ อยู่นอกเขตพื้นที่การปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลำดับที่	ยุคสมัย	จำนวนแหล่งข้อมูล								รวม	ร้อยละ
		ชลบุรี	จันทบุรี	ตราด	ระยอง	ปราจีนบุรี	นครนายก	สระแก้ว	ฉะเชิงเทรา		
	หลังพุทธศตวรรษที่ 19										
7	อยุธยา										
	7.1 จิตรกรรม	2	-	1	-	-	-	-	-	3	0.97
	7.2 ประติมากรรม	3	2	-	1	-	-	-	1	7	2.27
	7.3 สถาปัตยกรรม	5	4	1	2	-	-	-	1	13	4.22
8	ธนบุรี										
	8.1 จิตรกรรม	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0.32
	8.2 ประติมากรรม	-	-	-	1	-	-	-	-	1	0.32
9	รัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร.1-ร.3)										
	9.1 จิตรกรรม	2	2	-	-	-	-	-	-	4	1.30
	9.2 ประติมากรรม	1	-	-	1	-	1	-	-	3	0.97
	9.3 สถาปัตยกรรม	1	5	3	3	-	2	-	6	20	6.49

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลำดับที่	ยุคสมัย	จำนวนแหล่งข้อมูล								รวม	ร้อยละ
		ชลบุรี	จันทบุรี	ตราด	ระยอง	ปราจีนบุรี	นครนายก	สระแก้ว	ฉะเชิงเทรา		
10	รัตนโกสินทร์ตอนหลัง (ร.4-พ.ศ.2500)										
	10.1 จิตรกรรม	9	7	3	3	1	2	-	5	30	9.74
	10.2 ประติมากรรม	9	11	6	4	3	1	2	7	43	13.96
	10.3 สถาปัตยกรรม	23	21	4	-	5	4	1	12	70	22.73
	รวมทั้งหมด	86	64	20	25	30	14	33	36	308	100.00
	ร้อยละ	27.92	20.78	6.49	8.12	9.74	4.55	10.71	11.69	100.00	

ตารางที่ 18 แสดงแหล่งข้อมูลฯ จำแนกตามยุคสมัยและหลักฐานของภาคตะวันออก

ยุคสมัย/หลักฐาน	จำนวน	ร้อยละ
ก่อนประวัติศาสตร์	21	6.82
ชุมชนโบราณ	50	16.23
โบราณคดีใต้น้ำ	19	6.17
ฟูนัน	2	0.65
ทวารวดี	4	1.30
ลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทย	17	5.52
อยุธยา	23	7.46
ธนบุรี	2	0.65
รัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร.1 – 3)	27	8.77
รัตนโกสินทร์ตอนหลัง (ร.4 – พ.ศ. 2500)	143	46.43
รวม	308	**100.00**

แผนภูมิที่ 20 แสดงแหล่งข้อมูลฯ จำแนกตามยุคสมัยและหลักฐาน ในภาคตะวันออก

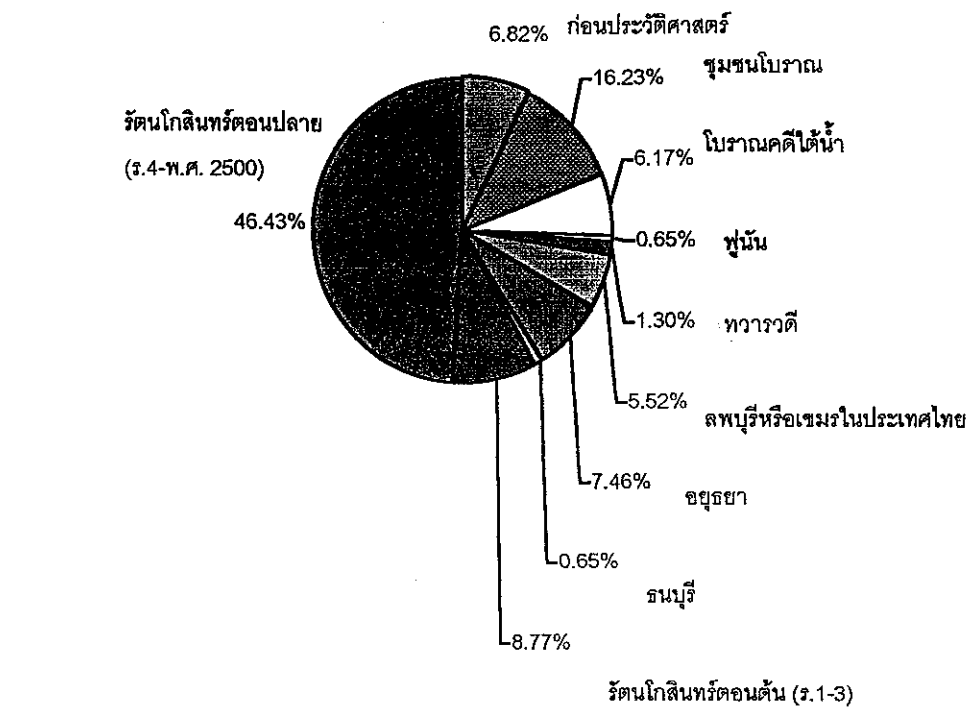

จากตารางที่ 17 แหล่งข้อมูลทางแหล่งโบราณคดี และศิลปกรรมจำแนกตามยุคสมัยและหลักฐานของภาคตะวันออกพบว่ามีจำนวนแหล่งข้อมูล 308 แห่ง มีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนหลังมากที่สุด (ร้อยละ 46.43) ชุมชนโบราณรองลงมา (ร้อยละ 16.23) สมัยฟูนันและธนบุรีน้อยที่สุด (ร้อยละ 0.65) ตามแผนภูมิที่ 20 จากหลักฐานและข้อมูลพบว่ามีแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ (หินใหม่) จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนหลัง พ.ศ.2500 วิเคราะห์ในรายละเอียดได้ดังนี้คือ

แหล่งข้อมูลสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : พบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตอำเภอพานทองและอำเภอพนัสนิคม ชุมชนโบราณ : พบมากที่สุดที่จังหวัดปราจีนบุรี และ 5 แห่งเป็นสมัยทวารวดี ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตอำเภอศรีมโหสถ อบต. โคกปีบ และ อบต. โคกไทย รองลงมาพบที่จังหวัดสระแก้วพบว่า 8 แห่งไม่สามารถทราบยุคสมัยที่แน่นอน เนื่องจากว่าหลักฐานทางศิลปกรรมและ/หรือโบราณคดีไม่ชัดเจน เหลือเพียงส่วนของซากอาคารไม่สามารถวินิจฉัยได้ สำหรับแหล่งข้อมูลทางโบราณคดีใต้น้ำ : พบในบริเวณอ่าวไทยของภาคตะวันออกตอนล่าง และอยู่นอกเขตพื้นที่การปกครองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดชลบุรี พบแหล่งเรือจมหรือโบราณคดีใต้น้ำมากที่สุดพบที่อำเภอสัตหีบ

แหล่งข้อมูลสมัยทวารวดี : ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดปราจีนบุรี ส่วนพบที่จังหวัดชลบุรี อำเภอพนัสนิคม รูปแบบประติมากรรมจะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากแหล่งอื่น สถาปัตยกรรมพบที่โบราณสถานพานหิน อบต. หนองโพรง อำเภอศรีมหาโพธิ์ มีสภาพอาคารและโครงสร้างค่อนข้างสมบูรณ์มองเห็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

แหล่งข้อมูลสมัยลพบุรีหรือเขมรในประเทศไทย : ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดสระแก้ว ส่วนมากจะเป็นชิ้นส่วนของทับหลัง เทวรูปและพระพุทธรูป แกะสลักจากหินทราย ส่วนสถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดสระแก้ว จังหวัดอื่นสำรวจไม่พบและมีรูปแบบเป็นปราสาทหินตั้งอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ กิ่งอำเภอโคกสูง และอำเภอตาพระยา มาก ข้อสังเกต 2 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอที่พบมีเขตพื้นที่ติดต่อกับแนวชายแดนราชอาณาจักรกัมพูชาฝั่งทิศตะวันออก

หลังพุทธศตวรรษที่ 19

แหล่งข้อมูลสมัยอยุธยา : จิตรกรรมฝาผนังพบมากที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดตราด จังหวัดอื่นสำรวจไม่พบ แหล่งที่พบจะตั้งอยู่ในเขตเมือง เช่น ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีรูปแบบแนวประเพณีนิยมตามเกณฑ์และบรรทัดฐานจากเมืองหลวง ประติมากรรมพบมากที่จังหวัดชลบุรี เป็นรูปแบบไม่มีเอกลักษณ์พื้นถิ่น นิยมทำเลียนแบบประติมากรรมหรือพระพุทธรูปจาก

เมืองหลวง สถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง ที่เคยเป็นชุมชนเมืองเก่าสมัยอยุธยา และจังหวัดจันทบุรี ตำบลจันทนิมิต และ อบต. บางกะจะ เขตอำเภอเมือง

แหล่งข้อมูลสมัยกรุงธนบุรี : จิตรกรรมพบที่ อบต. บางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ประติมากรรมพบที่ อบต. ทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ข้อสังเกตแหล่งที่พบข้อมูลสมัยกรุงธนบุรีมีประวัติและความเป็นมาเกี่ยวข้องกับเส้นทางเดินทัพของพระเจ้าตากสินมีเรื่องเล่าและมีวัตถุสิ่งของเกี่ยวข้องกับพระองค์ท่าน เช่น เตียงบรรทม โต๊ะ เป็นต้น โดยผู้สะสมเชื่อว่าเป็นของใช้ส่วนพระองค์ของพระเจ้าตากสินฯ

แหล่งข้อมูลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น : จิตรกรรมฝาผนังพบมากที่จังหวัดชลบุรี และจังหวัดจันทบุรี ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตเมือง สถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นอาคารที่ถูกสร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น กำแพง ป้อม เมือง เป็นต้น เนื่องจากเหตุผลทางภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกไม่ให้เข้าถึงเมืองหลวงได้ ขณะที่สร้างป้อมและกำแพงเมืองได้สร้างวัดในบริเวณเดียวกันด้วย เช่น วัดโยธานิมิต และวัดปัตุลาธิราชรังสฤษฎ์

แหล่งข้อมูลสมัยรัตนโกสินทร์ตอนหลัง : จิตรกรรมฝาผนังพบมากที่สุดที่จังหวัดชลบุรี รองลงมาพบที่จังหวัดจันทบุรี ส่วนมากเป็นจิตรกรรมฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรูปแบบและเรื่องราวของภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนในภาคตะวันออก ประติมากรรมพบมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดชลบุรีตามลำดับ รูปแบบส่วนมากยังยึดคตินิยมการสร้างประติมากรรมแบบประเพณีนิยมขาดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สถาปัตยกรรมพบมากที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดจันทบุรี มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในอาคารประเภทเรือนพักอาศัยและอาคารทางศาสนาบางลักษณะ ข้อสังเกต “มณฑล” ศูนย์กลางการปกครองรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบลักษณะร่วมสมัยกลุ่มอาคารทางราชการ และบ้านพักจำนวนมากที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์